

TALLINNA ÜLIKOOL
KEHAKULTUURITEADUSKOND

Spordivägivald ja selle ennetamine Eestis

Magistritöö

Juhendaja: **Professor Mait Arvisto**

Tallinn 2005

SISUKORD

SUMMARY	4
SISSEJUHATUS	6
1 TÖÖ EESMÄRK JA ÜLESANDED.....	8
2 VÄGIVALD JA SELETAVAD TEOORIAID.....	9
2.1 VÄGIVALDA ÜLDISEMAID KÄSITLUSI.....	9
2.2 MASSID JA VÄGIVALD	11
2.3 VÄGIVALDA SELETAVAID TEOORIAID	12
2.3.1 <i>Instinktide teooria</i>	<i>13</i>
2.3.2 <i>Õpitud, keskkonnast tulenevad agressiivsuse teooriad.....</i>	<i>15</i>
2.3.3 <i>Frustratsioonagressiivsuse teooria.....</i>	<i>15</i>
2.3.4 <i>Kombineeritud teooria õpitud, keskkonnast tuleneva agressiivsuse- ja frustratsioonagressiivsuse teooriast</i>	<i>16</i>
3 SPORDIVÄGIVALD JA SELLE VORMID.....	17
3.1 MÄNGIJATEVAHELINE VÄGIVALD	17
3.2 PEALTVAATAJATEVAHELINE VÄGIVALD	20
3.2.1 <i>Pealtvaatajate vägivallatsemiste käsitlusi</i>	<i>22</i>
3.3 SPORDIVÄGIVALD JA ALKOHOL.....	24
3.4 SPORDIVÄGIVALD JA ETNILISED HOIAKUD	25
3.5 SPORDIVÄGIVALD JA MEEDIA.....	27
4 JALGPALLIVÄGIVALD JA SELLE ENNETAMISE MEETMED	30
4.1 SPORDIVÄGIVALD JA SELLE ENNETAMINE JALGPALLI NÄITEL	30
4.2 SPORDIVÄGIVALDA ENNETAMISE KONVENTSIOON	34
4.3 JALGPALLIVÄGIVALD PÕHJAMAADES, SH EESTIS.....	36
4.4 JALGPALLIVÄGIVALDA PREVENTSIOONI MEETMED EUROOPA RIIKIDES	40
5 ETTEPANEKUD SPORDIÜRITUSTE KORRALDAMISE NÕUETELE EESTI SPORDISEADUSE EELNÕUSSE	53
5.1 SPORDISEADUSE MUUTMISE VAJADUS.....	53

5.2	ETTEPANEKUD SPORDISEADUSE EELNÕUSSE	60
5.2.1	<i>Spordiürituse korraldamise loa taotlemine</i>	<i>60</i>
5.2.2	<i>Loa andmine.....</i>	<i>61</i>
5.2.3	<i>Loa andmisest keeldumine</i>	<i>61</i>
5.2.4	<i>Korraldaja kohustused.....</i>	<i>62</i>
5.2.5	<i>Kodumängude korraldamise loa taotlemine, loa andmine või selle andmisest keeldumine</i>	<i>62</i>
5.2.6	<i>Spordiürituse korraldamise nõuete rikkumine.....</i>	<i>62</i>
5.2.7	<i>Võistluspaika ilmumise keeld.....</i>	<i>62</i>
5.3	ERINEVATE ORGANISATSIOONIDE POOLT ESITATUD MÄRKUSED	
	SPORDIÜRITUSE KORRALDAMISE NÕUETE KOHTA	63
	KOKKUVÕTE.....	65
	KIRJANDUSE ÜLEVAADE	72
	LISAD	

SUMMARY

The aim of the current work is description of structure and phenomena of violence and working out the measures to Estonian Sport Act to prevent spectator violence at sport events.

According to the aim of the study following targets were set up: to clarify theoretical approach of violence; describe reasons of violence, describe prevention methods of sport violence in European countries; Analyse environment of Estonian practice of sport violence and work out preventional measures and work out proposals for Estonian Sport Act to prevent sport violence in Estonia

Generally we can divide theories about violence for two types. One theory is that violence is inborn either instinctic or genetical way. Another claims that violence or aggression is acquired behaviour to achieve the targets or the result of incremental exasperation.

Provisonally we can quarter the causes of origin of sport violence: direct-, socially related-, pitch internal- and pitch external causes. Direct causes are closely related with game like high expectations about “our” team good result. Socially related causes are affecting game indirectly. For instance social environment, position and status and socio-economical results of the state play in role here. Pitch internal cases are related with different situation. For example violence on sport arena and result of the match. External factors of pitch can be affected by temperature, noise and gender-, age- , race- and religional affiliation of spectators. In addition to enumerated factors alcohol, racism and propaganda by media are also meriting attention.

Estonia acting alike the states where sport violence is not common. Generally we can split states twice. Estonia is trying to activate co-operation between Local Authorities (LA) and organizers of sport events like Poland, Austria and Finland and abstain to constitute hard rules for example Turkey, Italia, Great Britain and Belgium.

Comparing to Northern states in Estonia a number of violence incidents is higher. In Estonia there are three Acts adopted by Parliament where can find paragraphs which applied to sport violence. 263 paragraph from Penal Code and 70 paragraph from Alcohol Act constituting fines for disturbances held in sport events. By Obligation to Leave and Prohibition on Entry Act can block arrival of undesirable

persons. In addition to these Acts local authorities are designating public order at their territory.

Current work propose following solutions for prevention of sport violence in Estonia: to define sport events, where is necessary to apply permission from Local Authority to organize it and give to LA full overview about the game details like how many supporters will come, how car parking is organized etc; to define responsibilities of organizer: for example security of supporters, control of ticket sale, public order etc and constitute responsibility to organizer for disturbance.

SISSEJUHATUS

Sport vaba aja sisustamise vormina ilmutab jätkuvalt laienemise tendentsi nii Eestis, Euroopas kui terves maailmas. Seda näitavad Eestis eelkõige statistilised numbrid spordiharrastajate, spordiorganisatsioonide ja spordiehitiste arvu kasvu kohta. Kui näiteks 2000. aastal oli Eesti Statistikaameti andmetel registreeritud spordiharrastajate arv 79 802, 2001. aastal 109 941 ja 2002. aastal 100 876, siis 2003. aastaks on antud arv tõusnud 109 941 spordiharrastajani. Samalaadne positiivne kasvutendents on täheldatav ka viimasel ajal Eestis rajatud ja renoveeritud spordiehitiste osas. Näiteks ehitati ja renoveeriti 2002. aastal 31 spordiehitist ja rajatist, 2003. aastal oli antud arv rohkem kui kahekordistunud ja 2004. aastal küündis pea saja ehitatud ja renoveeritud spordibaasi ja liikumisrajani. Need statistilised andmed peegeldavad ilmekalt nõudlust spordi järele.

Sportliku vaba aja veetmise alla ei kuulu mitte üksnes vahetu tegelemine kehaliste harjutustega, vaid ka teised spordiga tihedalt seotud tegevused, nagu näiteks spordivõistluste jälgimine spordihallis või staadionil, spordiinformatsiooni tarbimine telerist ja internetist, samuti spordipedagoogiline ja organisatsiooniline tegevus. Mida enam inimesed teatud spordiala kohta informatsiooni tarbivad, seda enam on eeldatavalt neid ka pealtvaatajate seas spordivõistlusel. Pealtvaatajad jagunevad eri võistkondade poolehoidjateks, kelle vahel toimub spontaanne ja vahel ka sihiteadlik rivaalitsemine. Kahe mängiva võistkonna poolehoidjate tegevus võib viia meeskondade toetajate destruktiivse käitumiseni, mis halvimal juhul lõpeb füüsilise kokkupõrkega, vigastuste ja isegi surmajuhtumitega.

Esineb erinevaid vägivalda vorme, üheks neist võime pidada ka spordivägivalda. Terry and Jackson 1985 on spordivägivalda defineerinud kui tegevust, mis tekitab kahju, jääb väljapoole mängureegleid ning ei ühti võistlusliku mängu iseloomuga.

Pealtvaatajate vägivaldaaktid ei ole üheselt seletatavad. Need võivad sõltuda isiksuse-, grupi- või ühiskondlike tasandite üsna erinevatest teguritest ning ülimalt keerukas on ennustada situatsiooni, millest vägivaldpuhang võib alguse saada. Samas on võimalik ohtlikke situatsioone vältida üldiste preventiivsete, sh. seadusandlike meetmetega, mida mitmed riigid on ka edukalt rakendanud. Sõltuvalt riikide spordivägivalda riskiastmest on rakendatavate meetmete hulk ja amplituud väga erinev. Näiteks Inglismaa ja Itaalia, kus vägivaldlatsemiste arv püsib kõrge, on tarvitusele

võtnud palju erinevaid meetmeid selle tõkestamiseks. Spordivägivald Skandinaavia- ja Baltimaades ei ole laialdaselt levinud, kuigi ka siin on olnud teravaid konflikte nii mängijate kui pealtvaatajate vahel. Sagedasemad konfliktsituatsioonid tekivad külalisvõistkondadega kaasa rändavate toetajate ning koduvõistkonna toetajate vahel, ajendatuna nii mängusituatsioonidest ja põhinedes hoiakutele ja instinktidele.

Eestis, nagu ka mujal Euroopas, leiavad meedias enim kajastamist jalgpalli-, korvpalli- ning jäähokivõistlused ja kõik muu sellega seonduv, millega käib kaasas suur publikuhuvi. Antud spordialad on väga populaarsed sellepärast, et nad on suhteliselt lihtsalt mängitavad, arusaadava reeglistikuga ja visuaalselt kergelt jälgitavad sõltumata religioonist või materiaalsest kindlustatusest. Samas pakuvad need alad vahetut pinget mees-mehe vastu võitluses ja kehalise kontakti võimalust, mis muudab mängu võistluslikuks ja kaasakiskuvaks.. Võib olla seetõttu ongi jalgpall kujunenud spordialaks, kus kõige sagedamini esinevad pealtvaatajate vägivallaaktid vastasmeeskonna poolehoidjate, mängijate ja ühiskonna vastu.

Muutused mõttelaadis hakkavad üldiselt toimuma tihti alles peale suuri katastroofe, mis ajendavad uute ennetusmeetmete väljatöötamist. Spordi vallas võib üheks selliseks näiteks pidada 1984. aastal Heyseli staadionil Belgias toimunud õnnetust, kus tribüünide kokkuvarisemisel hukkus 38 spordihuvilist. Antud tragöödia pani aluse spordivägivalla ennetamise konventsioonile Euroopa Nõukogus ja ulatuslikule preventiivsele tegevusele eelkõige Euroopas. Euroopa riikides kogetut arvesse võttes ei tohiks Eestis oodata konflikte, millel on raskemad tagajärjed. Ka Eestis on hädavajalik määratleda süsteemsed meetmed spordivägivalla ennetamiseks.

Käesolevas magistritöös püütakse üldistada spordivägivalla olukorda ja tekkepõhjust, seda nii teoreetiliste üldistuste kui ka praktiliste näidete baasil, eelkõige jalgpalli näitel. Selekteeritakse välja tõhusamateks osutunud seadusandlikke meetmeid spordivägivalla ohjeldamiseks nii tribüünidel kui väljaspool seda ja tuuakse välja üldised seisukohad selle kohta, millised asjaolud viivad korrarikkumisteni sportimispaikades ja selle lähiümbruses. Töötatakse välja põhimõttelised lahendused, mis aitaksid ennetada spordiga seonduvat vägivalda Eestis.

1 TÖÖ EESMÄRK JA ÜLESANDED

Spordivägivalla ennetamine tänapäeva Euroopas on nii pealtvaatajate kui mängijate seas väga aktuaalne teema, sest kokkupõrked erinevate huvigruppide vahel tribüünidel ja väljaspool seda on muutunud üha sagedasemateks, lõppedes pahatihti füüsilise vägivallaga. Eesti astumisega Euroopa Liitu on avanenud riikidevahelised piirid ja selle tulemusena pääsevad järelvalveta ning vabamalt liikuma spordivägivallale orienteeritud grupeeringud. See omakorda rõhutab liiduriikide tõhusa preventiivse koostgevuse tähtsust spordivägivalla ennetamisel ning vastava seadusandliku materjali väljatöötamise vajadust, mis aitaks luua tavakodaniku turvatunde nii spordiareenil kui väljaspool seda. Eestis ei ole praegu veel piisavalt konkreetset spetsiifilist seadusandlust, millele tuginedes oleks võimalik spordivägivalla ilminguid ennetada.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on spordivägivalla olemuse, struktuuri ja ilmingute kirjeldamine ning rakenduslike preventiivsete variantide väljatöötamine Eesti Spordiseaduses kasutamiseks

Eesmärgist lähtudes püstitati järgmised ülesanded:

1. Selgitada vägivalla teoreetilist käsitlust
2. Kirjeldada spordivägivalla tekkepõhjused
3. Kirjeldada spordivägivalla ennetamise meetmeid Euroopa riikides
4. Analüüsida spordivägivalda Eesti spordipraktikas ja töötada välja selle ennetamiseks vajalikke meetmeid
5. Töötada välja ettepanekud spordivägivalla ennetamise meetmete lülitamiseks Eesti Spordiseadusesse

2 VÄGIVALD JA SELETAVAD TEOORIAD

2.1 Vägivalla üldisemaid käsitlusi

Euroopas võib leida uusaja esimesi inimeste grupikäitumist ja sellega kaasnevat vägivalda puudutavaid käsitlusi 18.-19. sajandi kirjanikelt nagu Burke, Donald ja De Maistre, kes otseselt oponeerisid Locke, Voltaire, Benthami ja teiste filosoofide põhimõtetele individuaalsest ja ratsionaalsest maailmavaatest (*Smith 1975*).

Erinevad kaasaegsed uuringud rahvahulkade käitumisest hakkasid Euroopas ilmuma 20. sajandi alguses. Siin peetakse teerajajaks Le Bon Gustave'i, kelle raamat „La Foule”, tõlkes “Rahvahulk”, kirjastati 1895. aastal. Smith'i (1975) arvates aga omistas ta rahvahulkade käitumisele üleliia negatiivse ja psühholoogilise maine. Le Boni kohaselt on inimgrupi liikmed teadlikud oma üksmeelest, mis juhib neid sallimatusele ja tekitab tunde võitmatusest, kusjuures kasvab vastutustundetus. Gruppe iseloomustab ta emotsionaalsuse järgi, põhjendades nende tekkimist äkilisuse, ekstreemsuse, tugevuse, lihtsuse ja vahelduvuse kriteeriumitega (*Le Bon G. 1895; 1960*), (*Stoetzel 1968*).

Le Bon (1991) kirjutab, et kõige põrutavam tõsiasi psühholoogilise hulga juures on järgnev: olgu teda moodustavad üksikisikud millised tahes, kui sarnane või lahkuminev võikski olla nende eluviis, nende töö, nende iseloom ja mõistus, siis hulgaks muutumine annab neile mingi kollektiivse hinge. See hing paneb neid tundma, mõtlema ja toimima täiesti erinevalt sellest, kuidas tunneks, mõtleks ja toimiks igaüks neist eraldi. Psühholoogiline hulk on kui mingi ajutine olend, mis koosneb mitmesugustest elementidest, mis ühinenud hetkeks, täpselt nagu mingi elava keha rakukesed, moodustavad oma ühinemisega uue olendi, mis evib omadusi, mis on täiesti erinevad neist, mida omab igaüks neist rakukestest eraldi.

Hulkadele omasteks iseloomulikeks tunnusteks on:

- 1) äravõitmatu jõutunde tekkimine,
- 2) vastuvõtlikkus sugestioonile,
- 3) vaimne nakatuvus.

Üksikisik rahvahulgas omandab äravõitmatu jõu tunde ja see võib esile kutsuda instinktiivse käitumise, millele ta üksi olles voli ei annaks. Ta andub instinktidele seda hõlpsamini, et hulk on anonüümne ja järelikult vastutamatu. Vastutustunne, mis hoiab alati üksikisikuid tagasi, võib kaduda, kui ollakse osa rahvahulgast.

Vastuvõtlikkus sugestioonile on üks tähtsamaid põhjusi, mis laseb tekkida rahvahulgas oleval üksikisikul selliseid omadusi, mida tal isoleeritud olekus ei esine. Siin saab rääkida nakatuvusest. Nakatuvus aitab tekitada rea erilisi omadusi ja määrab nende suuna. Rahvahulgas võib olla iga tunne ning toiming kaasakiskuv ja niisugusel määral nakatav, et üksikisik ohverdab väga kergelt oma isiklikud huvid kollektiivsetele. Iseenesest ei vasta ohverdumine üksikisiku loomule ja seepärast on inimene selleks võimeline ainult siis, kui ta on üks osa rahvahulgast, selleks, et pälvida heakskiitu.

Rahvahulga arvamusi ja uskumusi määravad tegurid jagas Le Bon kaudseteks ja otseteks teguriteks. Kaudsed tegurid on need, mis teevad rahvahulga vastuvõtlikuks ühtedele veendumustele, kuid teistele mitte. Kaudsete tegurite hulka kuuluvad tegurid, mis on rahva põhiliste arvamuste ja veendumuste baasiks, need on rassiline kuuluvus, traditsioonid, aeg ja kasvatus. Otsesed tegurid on Le Boni sõnul need, mis pärast pikka eeltööd, ilma milleta nad ei saaks mõjuda, tegelikult sünnitavad rahvahulgas veendumuse, st. annavad idee kuju ja arendavad seda välja kõigi oma tagajärgedega. Le Boni “massipsühholoogia” teooria peegeldab oma ajastu vaimu ja see võeti kiirelt kasutusele, õigustamaks mõningate massimeeleavalduste äärmiselt karmikäelist poliitilist mahasurumist. Raske on aga teooria toetuseks leida psühholoogilisi tõendeid (*Hayes 1993*).

Mõned uurimused (*nt. Mann 1981*) on viidanud näidetele, kus rahvahulgad on “peibutanud” enesetapule, ergutades inimesi kõrghoonelt alla hüppama. Ent see näib olevat väga kultuurispetsiifiline käitumine – Euroopa kontekstis pole selle kohta eriti kirjeldusi. Manni vaatlused rahvahulga poolt tehtavatest toimingutest panid aluse uuringutele, mis käsitlesid rahvahulgas tegutsevate inimeste anonüümsust.

20. sajandil ilmusid eurooplaste poolt kirjutatud uuringud grupikäitumise kohta. Trotter (1919) kirjutas karjainstinktidest ja S. Freud (1922) kirjeldas individuaalset inimhulkade psühhopatoloogiat. Mc Dougall (1927) jaotas näiteks grupikäitumist niimoodi: üleliia emotsionaalne, impulsiivne, vägivaldne, ekstreemne võitluses, näidates välja vaid labaseid emotsioone.

20. sajandi alguses hakkasid grupi käitumist ja tegutsemist puudutavad teadmised kanduma Euroopast üle Ameerikasse (*Smith 1975*). 1921. aastal töötas Robert E. Park koos Ernest Burgessiga (1921) välja termini “collective behavior” – kollektiivne käitumine. Teine arenguperiood Ameerika sotsioloogias, mis kajastab grupikäitumist, langeb II Maailmasõja aegsele perioodile. Kuna suurem osa Euroopa sotsioloog

pööras sel ajal tähelepanu inimgrupi struktuuri kirjeldamisele, hakkasid ameeriklased uurima inimgrupi käitumist ennast (*Smith 1975*).

1960-ndatel aastatel ilmus uus arusaam, mis rõhutas sotsiaalse struktuuri tähtsust kui algset põhjust kogu kollektiivsele käitumisele (*Smelser 1962*). Uus teooria koos empiirilise materjaliga linnades toimuvate mässude kohta lahendas müsteeriumi, mis oli seda teemat alati iseloomustanud.

Masside käitumine sisaldab endas tõsist ohtu, mis mõnikord võib viia kahjulike sotsiaalsete tagajärgedeni. Waddington, Jones & Cricher (1987) arutasid, et avalikud rahutused pole juhuslikud, pigem vastupidi. Nad väitsid, et avalikud korratused on ette ennustatavad ja ka välditavad juhul kui asjakohased tegurid ja situatsioonid on eelnevalt uuritud. Isegi kui tegurid näitavad vägivalda toimumise tõenäosust, võivad õigel ajal rakendatud meetmed ennetada konflikti tekkimise võimaluse.

Waddington, Jones ja Critcher (1987) uurisid osaluse ja intervjuerimise meetodeil ka poliitiliste demonstratsioonide “süttimispunkte” kahe näiliselt sarnase sündmuse puhul, kus üks muutus vägivaldseks, teine aga mitte. Uurides nende kahe sündmuse erinevusi ja ka teiste sarnaste rahutuste kirjeldusi ning “süttimispunkte”, mis näisid neid esile kutsunud olevat, esitasid Waddington ja tema kolleegid viis soovitusi rahvahulkade edukaks kontrolliks:

- 1) rahvahulgal tuleb lasta enda üle kontrolli pidada nii palju kui võimalik,
- 2) politsei ja korraldajate vahel peab olema tõhus side,
- 3) kui osaleb politsei, peab ta kasutama vähima jõu rakendamise taktikat, et rahvahulga liikmed ei näeks politseis hädade esilekutsujat,
- 4) rahvahulga juhtijaile tuleb õpetada suhtlemist,
- 5) rahvas peab tajuma politseid ja teisi jõustruktuure ühiskonna ees vastutavatena, mitte sellistena, kes valmis tegema kõike, mis pähe tuleb.

Seega võib kokkuvõtteks öelda, et kaasaegsed uurimused rahvahulkadest on hoopis teistsugustel seisukohtadel võrreldes Le Boni varase massipsühholoogia teooriaga. Selle asemel, et käsitleda rahvahulki kui kontrollimatut, pulbitsevat, impulsiivset massi, nähakse tänapäeval rahvahulki kui indiviidide kogumeid, kel on ühised sotsiaalsed eesmärgid ja kes mõtestavad enda ümber toimuvat.

2.2 Massid ja vägivald

Tagajärgede poolest ohtlikumad ilmingud spordis kujutavad endast massivägivalda ümbritseva suhtes. Vägivald spordi massiüritustel on massivägivald ja

me peame seda käsitlema massi käitumise seaduspärasustest lähtudes. Massi iseloomustab Canetti (2000) arvates neli erinevat omadust:

- 1) Mass tahab alati kasvada. Loomu poolest pole tema kasvamisel mingeid piire ja puuduvad institutsioonid, mis võiksid panna massi kasvamisele lõpliku piiri.
- 2) Massi sees valitseb võrdsus. See on absoluutne ja vaieldamatu ning mass ei sea seda iial kahtluse alla. Pea on pea, käsi on käsi, erinevused nende vahel ei ole olulised. Selle võrdsuse nimel saadakse massiks.
- 3) Mass armastab tihedust. Ta ei või iial liiga tihe olla. Suurim tiheduse tunne on massil pingest vabanemise silmapilgul.
- 4) Mass vajab suunda. Mass on liikumises ja liigub millegi poole. Kõigi osaliste ühine suund suurendab võrdsustunnet. Masside püsimiseks on suund hädavajalik.

Igaüks neist neljast omadusest võib esineda suuremal või vähemal määral. Sedamööda, kui palju arvestada ühte või teist omadust, jõuab masside erinevate liigitusteni, nagu näiteks: rütmilised ja seiskuvad massid, kiired ja aeglased massid jne. Viimase liigituse alla kuuluvad ka spordimassid, mida nimetatakse kiireteks massideks. Kiired massid on silmatorkavad massid, mis moodustavad olulise osa tänapäevaelust, nagu näiteks poliitilised, spordi- ja militaarmassid. Neist suhteliselt erinevad on teispoosuse või palverändurite religioossed massid. Nende eesmärk on kaugel, tee on pikk ja massi tegelik moodustumine on lükatud kaugele maale või taevariiki.

Masside sees toimuv protsess on vabanemine pingest. Pingest vabanemisel heidetakse eemale takistused ja kõik tunnevad ennast võrdsetena. Selles tiheduses, kui nende vahel on vaevalt ruumi, kui keha pressib vastu keha, on igaüks teineteisele sama lähedal kui iseendale ja indiviidide kergendus on tohutu. Selle õnneliku hetke jooksul, kui keegi pole midagi rohkemat ega parem kui teine, saavad inimesed massiks (*Canetti 2000*).

2.3 Vägivaldala seletavaid teooriaid

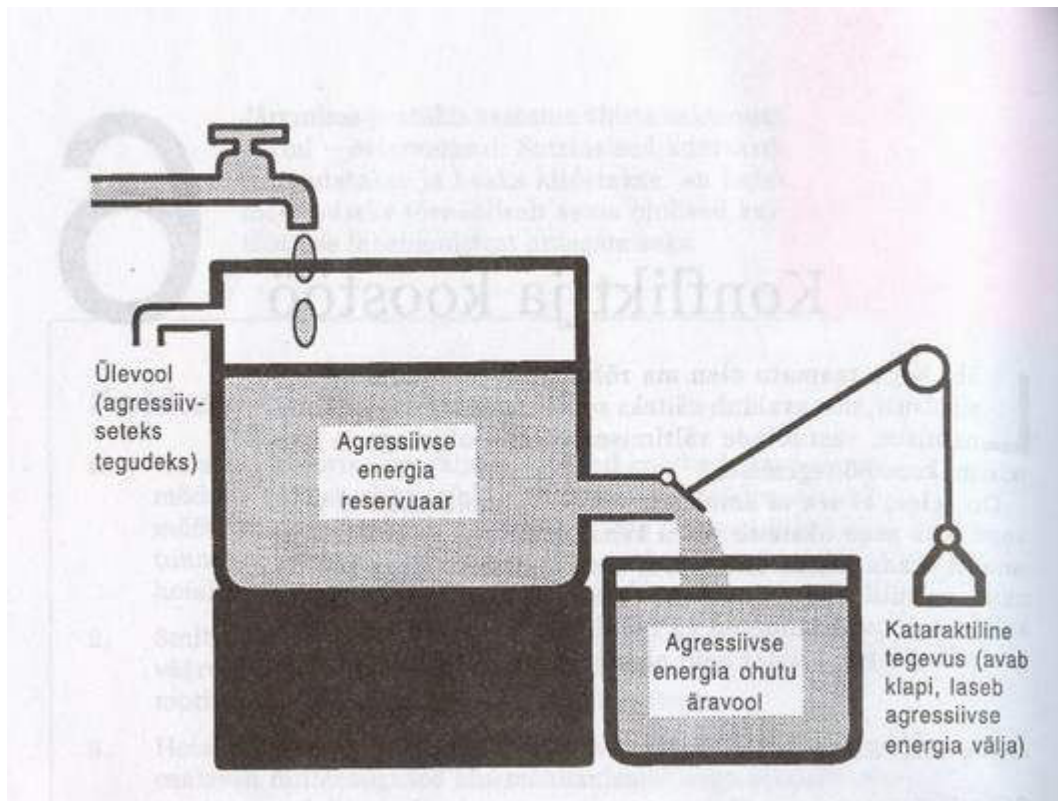
Tuntakse mitmeid seletavaid teooriaid ja nende liigitusi. Käesolevas töös käsitletakse agressiivsuse sünnipärasest ja õpitud vormi ning kirjeldatakse selliseid üldlevinud teooriaid, nagu näiteks instinktide teooria, õpitud ja keskkonnast tulenev agressiivsuse teooria ning frustratsiooniagressiivsuse teooria.

2.3.1 Instinktide teooria

Sünnipärase agressiivsuse teooria ehk agressiivsuse instinktide teooria baseerub Sigmund Freudi ja Konard Lorenzi töödel. Kallaletung vastavalt Freudile on loomupärane kaasasündinud vajadus nagu seks või nälg. Agressioon on inimese loomupärane eksistentsivorm, mida saab rahuldada nn. mahalaadimise ja taaslaadimise meetodil. Lorenz (1966) väitles teemal, et inimesed on kui loomad, keda valdavad agressiivsed instinktid. Näiteks inimestel on loomulik kalduvus kaitsta turvalisust ja omandit. Instinkti teooria portreeterib inimesi kui agressiivseid imetajaid, kes juhitud võitluse, valvamise, sigitamise ja territooriumi kaitsmise instinktides. Konkurentsitihedad mängud ja sport on Lorenzi arvates näited turvalisest ja sotsiaalselt aktsepteeritud agressioonist.

Sigmund Freud (*Hayes 1993*) arvas, et inimestel on kaks põhilist energiaallikat: eluandev ja inimese naudingute eest hoolitsev libiido ning purustav surmainstinkt „thanatos”. Inimese agressiivsus on seletatav „thanatose” destruktiivse energiaga.

Lorenz (1950) leidis, et agressiivsus tuleneb sünnipärastest geneetilistest teguritest. Ta väitis lindude ja kalade etoloogiliste uuringute alusel, et kaasasündinud agressiivsus kuhjub, kuni mingi sündmus juhtub olema päästikuks, mis agressiivsuse vallandab. Lorenz väitis, et agressiivne energia koguneb indiviidis pidevalt, nii nagu kraanist tilkuv vesi, mis täidab aegamisi paaki (vaata Joonis 1). Kui tase muutub liiga kõrgeks, „voolab” agressiivsus üle ääre. Vägivaldalt pealt vaadanud või seda mõnel sotsiaalselt vastuvõetaval moel (näiteks agressiivse spordiala kaudu) väljendanud inimesed, kulutavad oma agressiivsuse ära, muutes ühiskonna ohutumaks.

Joonis 1. Agressiivsuse hüdrauliline mudel (*Lorenzi 1950 järgi*)

Vastupidiselt Lorenzile tõestas Buss (1966) katsetega, et olukorras, kus katsealusel paluti anda elektrilööke kellelegi teisele ilma tagasisaamiseohuta, muutus elektrilöökide andja pigem agressiivsemaks. Samuti leidis Loew (1967), et kedagi teist “rännates” muutusid oma viha välja elada saanud katsealused vihasemaks kui vastupidi. Sama arvas ka Albert Bandura (1972) (<http://www.revision-notes.co.uk/revision/984.html>), uskudes, et agressiivne käitumine on modifitseerunud ning esindab harva isoleeritud bioloogilist instinkti. Bandura arvates viivad nn. “edukad” agressiivsed käitumised uute ja hullemateni. Selline agressioon jätkub ja laieneb, katkedes vaid juhul, kui sellele astub vastu tugevam jõud.

Teise kaasasündinud agressiivsuse teooria esitasid Jacobs, Brunton ja Melville (1965). Nad otsisid kromosoomianomaaliaid ja leidsid, et vanglapopulatsioonis oli suurem hulk XYY kromosoomikomplektiga inimesi kui üldpopulatsioonis. Nad järeldasid, et XYY kromosoomikomplektiga isikud on oma liigse kromosoomi tõttu teistest agressiivsemad – nad on “sündinud kurjategijad”. Antud teooria sai palju tähelepanu ja muutus väga populaarseks, ent selle toetuseks oli vähe tõendeid. Nähtuse üks mahukamaid uuringuid (*Witkin et al 1976*) testis üle 4500 mehe, ometi ei

andnud see tõendeid, nagu oleksid XYY kromosoomikomplektiga isikud teistest agressiivsemad.

2.3.2 Õpitud, keskkonnast tulenevad agressiivsuse teooriad

Bandura (1977) väitis, et agressiivne käitumine on õpitud. Inimesed käituvad agressiivselt, kuna nad kogevad, et see tasub ära. Nad võivad olla seda õppinud lapsepõlves või noorukieas jäljendamise kaudu, oma isikliku kogemuse najal või lihtsalt teisi vaadeldes. Kui keegi toimib agressiivselt ja leiab siis sellele mingil moel kinnitust – võib olla saades seda, mida vajab - käitub ta samal viisil tõenäoliselt edaspidigi.

Ühe esimestest ja kindlasti kõige kuulsamatest uurimustest selles vallas tegid Bandura ja Walters 1972. aastal. Nad näitasid lasteaialastele filme kas rahumeelselt või agressiivselt mängivatest inimestest. Agressiivse sisuga filmis nägid lapsed, kuidas modell lõi suurt nukku käte ja jalgadega, ning kui nad lubati hiljem samasse mänguruumi mängima, toimisid lapsed nuku suhtes küllaltki agressiivselt.

Thomas ja tema kolleegid (1977) arvavad aga vastupidist, väites, et vägivaldsete TV-saadete, eriti “ültrealistliku” vägivaldliga saadete – pidev vaatamine muudab inimesed tegeliku elu vägivalda suhtes tundetuks ja ükskõikseks.

2.3.3 Frustratsioonagressiivsuse teooria

Teine, keskkonnast tulenev teooria kannab nime frustratsioonagressiivsuse teooria (F-A teooria). Dollard (1939) ja tema kolleegid esitasid inimese agressiivsuse näiva vastuolulisuse kohta teistsuguse seletuse: agressiivne käitumine tekib siis, kui inimesi häiritakse nende jõupingutustes saavutada mõnd eesmärki või rahuldada mõnd vajadust. Selle väite kohaselt ei käitu inimesed agressiivselt juhul, kui nende põhivajadused on rahuldatud ning nad on suutelised oma eesmärgi saavutama. Dollard ja tema kolleegid püstitasid mudeli väga selgepiirilisel, väites, et frustratsioon viib alati agressiivse käitumiseni. Seligman (1975) näitas aga vastupidiselt, kuidas jätkuv frustratsioon võib viia passiivsesse seisundisse ning tekitada depressiooni. F-A teooria näitab agressiooni kui universaalset reaktsiooni frustratsioonile. Algselt baseerus F-A teooria eeldusel, et frustratsioon on agressiooni väljenduseks. F-A teooria erineb instinktiteooriast selle poolest, et F-A teooria puhul

võib olla tegu välise ärritaja või algatajaga, teisel juhul on tegu vaid puhta bioloogilise instinktiga (*Coakley 1994*).

Berkowiz (*Coakley 1994*) formuleeris F-A teooria ümber, väites, et pettumus ei käivita automaatset agressiooni. Selle asemel eeldas Berkowiz, et pettumus toimib kui “valmisolev mehhanism” reageerimaks agressiivselt. Üha kasvav pettumus väljendub lõpuks agressiivsuses. Berkowiz väitis, et bioloogilised ja õpitud instinktid on täiesti läbipõimunud.

Rose, Kamin & Lewontin (1984) osutasid väitele, et uurijad kasutavad sageli sõna “agressiivsus” väga erinevate nähtuste kohta. Nad kinnitasid, et paljud inimese “kaasasündinud” agressiivsust propageerivad teooriad on tuletatud üsnagi erilaadsetest käitumistest. Agressiivsus võib võtta palju eri vorme ja neid kõiki ühe nimetaja alla viia oleks kasutu ja eksitav.

Hilisemad F-A teooria käsitlused tõestavad, et agressiooni suurus sõltub järgmistest asjaoludest nagu frustratsiooni amplituud, individuaalne frustratsiooni tase ning pettumusintsiidentide hulk (*Coakley 1994*).

2.3.4 Kombineeritud teooria õpitud, keskkonnast tuleneva agressiivsuse- ja frustratsioonagressiivsuse teoriast

Teooriat peetakse agressiivsuse kirjeldamisel üheks populaarsemaks ja baseerub põhimõttel, et frustratsioon ei lõppe alati agressiooniga vaid sõltub persooni ärrituvuse ja viha suurusest (*Berkowitz, 1965, 1969.*) Berkowitzi mudeli järele võib antud teooriat selgitada järgmiselt: inimene kaotab mõne sportmängu ja on frustreeritud. Agressiooni järgneb automaatselt vaid juhul kui isik on omandanud kogemuse, et agressiivne käitumine on hetkel kõige mõjuvam. Näiteks võib kannatada saanud isik “emotsionaalselt plahvatada” kui teab, et tema treeneri poolt on selline käitumine aktsepteeritud.

3 SPORDIVÄGIVALD JA SELLE VORMID

Eksisteerib erinevaid vägivalda vorme. Vägivaldada saab liigitada näiteks iseloomu järgi - füüsiline, vaimne ja seksuaalne vägivald. Antud vormid jagunevad paljudeks erinevateks alaliikideks, sõltudes kohast ja isikutest, kus või kelle peal vägivaldada teostatakse, nagu näiteks seksuaalne ahistamine, rassi- ja koolivägivald jne. Sealhulgas võib välja tuua ka spordivägivalda.

Alljärgnevalt pööratakse tähelepanu mängijate vahelisele vägivallale, pealtvaatajate vahelisele vägivallale ning iseloomustatakse massivägivaldada tervikuna.

3.1 Mängijatevaheline vägivald

Leonard (1988) identifitseerib üldiselt kahesugust spordivägivalda vormi: instrumentaalne agressioon, mis on mitteemotsionaalne ja tulemustele orienteeritud, ning reaktiivne agressioon, mis sisaldab emotsionaalset komponenti koos kahju tekitamisega. Vägivaldsus on Leonardi arvates reaktiivse agressiooni tulem.

Spordivägivaldada on püütud defineerida ka, sidudes seda mängijatevahelise vägivallatsemisega. Sellise spordivägivalda näiteks on füüsiline rünne või kahjustus, mis sünnib spordikontekstis ettekavatsetud vigastuse või valu tekitamisega teisele mängijale, fännile või kohtunikule, kus kahjulik käitumine ei ole seotud reeglitega (<http://mala.bc.ca/~soules/media112/zine2000/moose/>).

Mängijatevahelist vägivaldada esineb kõige tihedamini konkurentsi ja kokkupuudet nõudvatel aladel nagu jäähoki, ragbi ja jalgpall. Kuna vägivaldada kandub mängijatelt üle treeneritele, vanematele, fännidele ja meediasse, võib seda nimetada vägivallaepideemiaks (Leonard 1988). Hoki ei ole ainus mäng, kus toimub mängijatevaheline "olelusvõitlus", kuid see-eest kõige levinum. Peamine põhjus, miks mängijate vaheline vägivaldada on spordiareenil lubatud, on hoki võrdsustamine äri ja vägivaldne mäng on üks osa suurejoonelisest vaatamängust pealtvaatajate meeleolu tõstmiseks (http://www.canoe.ca/Health0110/19_sport-cp.html).

Jeff Yakimovich (1996) (http://www.essaymill.com/free_essays/inmers/m1238.htm) arvab, et vägivaldsust spordis on keeruline vältida, kuna vägivaldada on mängu osa, mille vältimisega võib väheneda ala populaarsus. Mida vägivaldsem on mängija käitumine, seda enam hinnatakse teda tribüünidel. Kuid eksisteerib ka

huvitavaid erandeid, nn. kirjutamata reegleid näiteks hokimängus, kus ei ole kombeks võidelda tõeliste suurkujudega nagu Wayne Gretzcy või Mario Lemieux (http://www.essaymill.com/free_essays/inners/m1238.htm).

National Football League (NFL) ja National Hockey League (NHL) on püüdnud reeglitega piirata mängijatevahelist vägivaldset käitumist, kuid tulutult, sest see vähendaks spordivõistluse vaadatavust. Bryant ja Zillman konstateerivad, et televisioonivaatajad naudivad NFL-i mängu rohkem, kui see on vägivaldne ja jõhker (*Mc Pherson et al 1989*). Snyder (1983) mainib, et kui vägivaldne käitumine areenil lakkab, siis ei ole tegu enam sama mänguga. Fännid ja pealtvaatajad aktsepteerivad vägivaldset käitumist.

Samas pooldab Jeff Yakimovich (http://www.essaymill.com/free_essays/inners/m1238.htm) vägivaldset mängu spordiareenidel, põhjendades seda sellega, et on parem, kui vägivald toimub lubatud kujul pigem areenil, kui kodus või tänaval. Lubamata inimestel oma frustratsiooni areenil või pealtvaatajana välja elada, võib see kaasa tuua vägivalda kusagil mujal. Antud väitega võib nõustuda, kuid reeglid, mis määravad mängus kasutatavad võtted, tuleks sellisel juhul kindlasti üle vaadata..

Seoses mängijate seas eksisteeriva vägivaldaga on omaette teemaks ka eetilised piirid ja vaatenurgad, erinevused mängureeglite ja ühiskonnas kehtestatud reeglite vahel. Spordialadel, kus publikuhvi on väga suur, toimub tihti mängijate või võistkondade vastandamine. Seetõttu tundub, et areenil tegutsevad inimesed, kellele on spordiala mängureeglitega lubatud rohkem, kui tavakodanikule linnatänaval. Suure arutelu tekitas 2. veebruaril 2000 Vancouveris toimunud GM hokivõistlus, mille käigus lõi Marty McSorley hokikepiga Donald Brashearit peapiirkonda, tekitades raske vigastuse. Tegu tõstatas diskussiooni teemal, kuidas eliitsportlane NHL-i klubist üldse võib sellisel kujul enesevalitsemist kaotada. NHL-i distsiplinaarorgan andis McSorley'le läbi aegade pikima mängukeelu ja arvas, et sellega on asi lõpetatud. Selline tegutsemine paiskas õhku küsimuse, kas profisportlased on seadustest kõrgemal. Antud juhtum anti kohtusse, kus McSorley ka süüdi mõisteti (<http://www.munsoned.com/people/list.cfm?=16>).

Teine samalaadne, värskem juhtum, toimus samuti hokiväljakul. 9. märtsil 2004 toimunud hokimängus, kus Colorado Avalanche vastu mänginud Vancouver Canucksi hokiäss Todd Bertuzzi uisutas vastaste tsentrimängija Steve Moore'i selja taha, haaras tal särgist ja lõi rusikaga vastu pead, misjärel Moore teadvuse kaotas. Haiglas

diagnoositi kaelamurd. Antud intsident tekitas taas valju pahameeletormi, kus isegi võistkondade nn “kaklejad” olukorra hukka mõistsid. Kuigi Bertuzzi juhtunu eest sügavalt andestust palus, ei muuda see olukorra tõsidust. (*SL Õhtuleht 2004 12 märts*). Antud teo puhul võimalik kriminaalsüüdistus on siiani veel esitamata, ning Associated Pressi kolumnisti Tim Dahlbergi poolt esitatud küsimus ”Kas hoki vajab tõesti kellegi surma, et vägivald lõppeks?” on omandanud tõsisema alatoonini kui kunagi varem.

Mõned spordialad on oma loomult vägivaldsed, nagu näiteks poks, kus füüsiline rünnak ongi eesmärk. Debatid teemal, kas sellised spordialad tuleks keelata või mitte, ei ole andnud tulemusi.

Vamplew (1987) mainib, et ei ole olemas ühest seisukohta vägivalla kohta spordis, sest puudub üheselt mõistetav ajend ja üheselt mõistetav lahendus vägivalla ärahoidmiseks. Kõik juhtumid on terviklikud ja unikaalsed nii areenil kui väljaspool seda.

John Schneider on välja toonud 5 teooriat, miks vägivald spordiareenidel eksisteerib (*Lapchick 1986*):

- spordivägivald on sotsiaalse vägivalla peegel,
- vägivald on majandusliku ergutuse või stiimuli tulemus,
- kokkutulnud inimeste käitumine mõjutab mängija vägivaldsust ja vastupidi,
- geneetiline põhjus mängija agressiivseks käitumiseks,
- stress ning mängija agressiivsus.

Vastavalt Terry and Jacksoni (1985) poolt esitatud seisukohtadele võib mängijatevaheline vägivald tekkida kolmest allikast:

- atleedi vahetu suhtlusringkond, treenerid, vanemad ja sõbrad,
- mängustruktuur ja reeglite käsitlemine,
- fännide, meedia ja ühiskonna hoiak.

Need teooriad võimaldavad algatada uuringuid, kuidas piirata eksisteerivat vägivalda just noortes atleetides.

Bob Bain, korvpallikohtunik New Yorgis, toob välja nähtamatu piiri tahtlike ja tahtmatute vigastuste vahel, öeldes, et on raske eristada, kas mängija, kes läks viimasel hetkel palli päästma, tekitas vastasvõistkonna mängijale tahtlikult või tahtmatult vigastuse. Baine arvates mängivad kohtunikud ja treenerid väga kandvat

osa, arendamaks ausat mängu (fairplay) ja eetilist spordimaastikul (http://www.canoe.ca/Health0110/19_sport-cp.html). Treeneritel lasub suur vastutus, sest nad on kui integreerumise agendid. Nad aitavad atleetidel saada ühiskonna liikmeks, olles ise neile eeskujuks. Treenerid peavad oma töös tooma välja omadusi, mis väärtustavad ja aitavad mängijates kujundada välja filosoofilisi ja eetilisi maailmavaateid. Bain arvab, et vägivalda spordis ei juurita välja enne, kui on kadunud vägivald kogu ühiskonnast (http://www.canoe.ca/Health0110/19_sport-cp.html).

Antud iseloomustus mängijatevahelisest vägivallast näitab, kui jõuetud on erinevad organisatsioonid ja huvigrupid, kui asi puudutab erinevate spordialade ohutumaks ja mängijasõbralikumaks muutmist. Peale majandushuve ja pealtvaatajate löbustamise on siin kindlasti ka kolmas põhjus, mis peitub vägivaldsete spordialade ajaloos ja reeglites. Mida vanem ja traditsioonilisem on spordiala, seda keerulisem on muuta reegleid, vähendamaks vägivalda areenil.

Tegutsemine areenil ja tribüünidel on omavahel tihedalt seotud. Lemmikmängijate moodi käitumine vallandab ka pealtvaatajates pahameeletorme. Pealtvaatajate solidaarsus oma lemmikutega ja treeneritega vallandab reaktsioone vastaspoole mängijate ja toetajate vastu (*Lee 1985*).

3.2 Pealtvaatajatevaheline vägivald

Kui mängijatevaheline agressiivne käitumine on mõningal määral mängureeglitega lubatud, siis pealtvaatajatevaheline vägivaldne käitumine on olnud probleemiks pikemat aega ja selle vastu on astunud erinevate legislatiivsete meetodite ja üldtunnustatud rangete keeldudega. Inimesed, kellel on võim mängude korraldamise üle, näiteks võistkondade omanikud, mõjutavad kaudselt vägivalda teket pealtvaatajate seas. Alkoholimüük, ülerahvastatus ning rivaliteedi loomine mõjutavad pealtvaatajate vägivalda teket spordiüritustel, täites samas ka klubiomanike huve raha sissetoomisega. Antropoloogid väidavad, et ühiskonnad, kus ei olnud tähtis mängu kasum, nautisid mängu füüsilist ilu ilma mängijatevahelise või pealtvaatajatevahelise vägivallata (*Berger, 1990*).

On täheldatud, et probleemid Inglismaa jalgpalliga on seostatavad halbade elamistingimustega. Hazeltoni (1989) arvates on jalgpallivägivald rahva reaktsioon karmi kaasaegse ühiskonna vastu. Näiteks 1980-ndate aastate Inglismaa majandus viis olukorran, kus suur hulk rahvast kaotas loomuliku väljapääsu oma energia ja

emotsioonide väljaelamiseks. Suurem osa vägivallatsejaid on töölisklassist, kellel on madalad ambitsioonid, vägivallaiha ja kõrge stressitase (*Bonney ja Giulianotti, 1994*).

Millwall on Inglismaal tuntud oma kõrge tööpuudusega ja Millwalli fännid on tituleeritud halvimateks kogu Inglismaal. Leicester University uuris 428 Leicesteri jalgpalliväljakutel arreteeritud kodanike aadresse ja selgus, et iga viies elas sotsiaalmajas või sotsiaalses ühiselamus. Töötuse protsent oli 36 ja füüsilist tööd tegevate inimeste hulk 85% (<http://www.aic.gov.au/publication/vt/vt4.html#2>).

Vägivalla puhkemise osas on ära märgitud just meeste osa töölisklassist, kelle kalduvus agressiivsusele on suurem ja kes on kartmatumad ning sitkema (*Bonney ja Giulianotti, 1994*). See sotsiaalne grupp on palju altim vedama mängude peale kihla (*Berger 1990*). Sellised inimesed osalevad rohkem vägivaldsetel mängudel, samas kui intelligentset mängu hindavad kõrgema klassi esindajad vaatavad näiteks kriketit (*Taylor, 1992*). Tähtsal kohal spordivägivalla tekkimisel on noored mehed, kellel ei ole identiteeti või eesmärki või reaalselt lootust saada tööd, ning kes muutuvad frustratsiooni tabades vägivaldseks (*Taylor 1992*).

Greg Malszecki, kes on New Yorgi kinesteetilise ja terviseteaduse professor, mainis, et esineb tugev korrelatsioon spordivägivalla ja ühiskonnavägivalla vahel. Näiteks võib tuua Bostoni kaitsemängija Marty McSorley noarünnaku Vancouverlase Donald Brasheari vastu, kusjuures peale antud intsidenti kasvas märgatavalt ka erinevate vägivaldajuhtude arv mängupiirkonnas (http://www.canoe.ca/Health0110/19_sport-cp.html). Ollakse ka vastupidisel arvamusel, nagu näiteks Yakimovich (http://www.essaymill.com/free_essays/inmers/m1238.htm), kelle meelest pole spordivägivalla ja ühiskonnas toimuva vägivalla vahel mingisugust seost.

Uuringud Inglismaa jalgpalli baasil tõestavad, et on inimesi, kelle jaoks võitlus on lahutamatu osa jalgpallimängust. Sellised inimesed kuuluvad tavaliselt erinevatesse jõukudesse (enamasti rassistlikesse) (*David 1986*).

Pealtvaatajate vägivaldset käitumist mõjutavad mitmesugused ühiskondlikud, majanduslikud ja kultuurilised põhjused. Siiski kombineeruvad need põhjused omavahel ja arvamus, et vägivalla põhjustavad peamiselt sotsiaalselt madalamal asetsevad mehed ja noored, ei kehti alati. Näiteks võib vägivalla tekkimise põhjuseks olla ka kirglik ühe spordiklubi jumaldamine. Truudus ühe klubi vastu kandub üle isalt pojale, ning klubi käekäik on kui identiteedi osa (*Lever 1984*). Allpool vaatleme põhjalikumalt erinevaid spordivägivalla tekkefaktoreid.

3.2.1 Pealtvaatajate vägivallatsemiste käsitlusi

Põhjused, mis viivad vägivalla tekkimiseni spordiüritustel, võivad olla erinevad. Saab eristada otseseid ja sotsiaaltekkelisi põhjuseid ning nn. väljakusiseseid ja -väliseid põhjusi ([http://education.osu.edu/paes/sfhp/137%20notes/Davis_es/Violence%20\(World\).doc](http://education.osu.edu/paes/sfhp/137%20notes/Davis_es/Violence%20(World).doc)).

Otsesteks pealtvaatajate vägivalla tekkepõhjusteks on:

- kõrged ootused meeskonna võidule,
- fännide tugev samastumine meeskonnaga,
- kõrge pingesolek ja ärevusseisund,
- vaenulik vastasseis areenil,
- mängu tähtsus ja see, kas antud mängust sõltub kellegi saatus.

Sotsiaaltekkelised põhjused, mis mõjutavad pealtvaatajate vägivaldset käitumist, on:

- riigi sotsiaalmajanduslikud näitajad,
- pealtvaatajate poliitilised ja geograafilised erinevused,
- meediapoolne reageering,
- ühiskonna/kogukonna/meedia suhtumine vägivaldsesse käitumisse,
- pealtvaatajate sotsiaalne taust.

Lever (1972) väidab, et 80% professionaalsetest jalgpallimängijatest pärinevad madalatest sotsiaalmajanduslikest ühiskonnakihtidest, mis võib olla põhjus, miks jalgpall on enam populaarne madalamate sotsiaalsete kihtide seas. Antud gruppi kuuluvad inimesed samastavad end mängijatega, paigutades nad sotsiaalsesse gruppi, kuhu nad ka ise kuuluvad.

Vägivaldset käitumist spordis mõjutavad nii religioon, kultuur, rass kui seisukoht, mille võtab kohtunik. Smith (1975) arvates on peamisteks vägivalla tekkimiste põhjusteks just vägivalla alustamine kohtuniku vastu. Ühest sellisest kähmlusest arenes välja NHL-i ajaloo esimene kohtuasi, kus mängijad läksid pealtvaatajatega kaklema (*Toronto Globe and Mail* 1973).

Praeguseks on kujunenud välja arusaam, et vägivaldsed aktid mänguväljakul võivad kanduda automaatselt üle pealtvaatajatele (<http://www.aic.gov.au/publications/vt/vt4.html/>) (Harrington 1968). Siinkohal võib probleeme tekitada standarditele mittevastavad spordiehitised nagu näiteks staadionid, kus istekohad ei ole tribüünide külge korralikult kinnitatud. Tom Pendry arvas 1999 aastal

Strasbourgis, Jalgpalli Sotsiaalsed Dimensioonid nimelisel konverentsil, et nüüd, kus omatakse turvalist tehnoloogiat lubamaks seisukohti tribüünidel, peaks sellele enam mõtlema. Seisukohtade tekkimine toob jalgpallimängu enam harilikke jalgpallisõpru. Adam Brown samalt konverentsilt pooldab ideed täielikult, sest mõningatel juhtudel kasutati tribüünide toole kui relvi politsei ja päästeteenistuse vastu. Üks põhjustest, miks rahvas õpib spordiüritustel nähtavat vägivaldset käitumist viivitamatult kopeerima, võib olla see, et vägivald, veri ja sõim ei ole areenil teeseldud. Kõik teavad, et ninast või kulmusest voolav veri on ehtne ja see köidab pealtvaatajat enam kui televiisorist vaadeldav vägivald. Sport on ajalooliselt ja seadusandlikult vaba näitamaks füüsilist maskuliinsust (*Messner 1990*).

On huvitav jälgida erinevaid käsitlusi spordivägivalla ennetamisel. Nimelt ligi 40 aastat tagasi rõhutas Harrington (1968) kuivõrd oluline on vägivalla kontrollimise tegurina keskkond ja selle omadused, olles seisukohal, et erakordselt vajalik oleks eraldada mängijad pealtvaatajatest erinevate piirdeaedadega.

Spordivägivalla faktoreid võib spordiväljaku suhtes võetuna eristada kui väljakusisesed ja väljakuvälised faktorid ([http://education.osu.edu/paes/sfhp/137%20note/Davis_es/Violence%20\(World\).doc](http://education.osu.edu/paes/sfhp/137%20note/Davis_es/Violence%20(World).doc)).

Väljakusisesteks faktoriteks on:

- vägivald spordiväljakul (mängijatevaheline vägivald),
- mängutulemus,
- alkoholi tarbimine,
- kohtuniku suhtumine ja mängu vilistamine,
- sportmäng, mida mängitakse.

Vägivallaakte praktiliselt ei eksisteeri selliste mängude pealtvaatajate hulgas, kus tegu on suureskoorilise mänguga, nagu näiteks korvpall.

Väljakuvälisteks faktoriteks on:

- rahvahulga tihedus,
- poolehoidjate emotsionaalne seisund,
- temperatuur,
- kisa, lärm ja muusika,
- poolehoidjate rassiline, sooline, vanuseline ning religioosne koosseis.

Ülerahvastuse tõttu (*Wolff 1954*) võib peale vägivalla tekkimise toimuda muidki tõsisemaid intsidente, nagu näiteks 1988. aastal Liverpooli ja Manchester Unitedi

mängu ajal Sheffieldis Inglismaal, kus ülerahvastuse tulemusena hukkus piirete kokkuvarisemisel 93 inimest.

Donnerstein ja Wilson (1979) nagu ka Berkowitz (1972) näitasid, et inimesed muutuvad agressiivseks tõenäolisemalt mürarikas kui vaikes keskkonnas. Asjasse puutuvaks teguriks oli kontrolli määr, mida nad müra üle omasid või arvasid omavat: kui inimesed arvasid, et nad saavad müranivood kontrollida, tundus see neile vähem stressitekitavana ja nad reageerisid sellele vähem agressiivselt. Suurtel spordiüritustel määrab muusika väga palju, selle teatud sisu ja valjus võivad rahvast õhutada vägivaldselt käituma. Selle eest vastutajad tavaliselt ei aima kui suurt osa see mängib või kuidas see võib pealtvaatajaid mõjutada (*Atyeo, 1979*).

Baron ja Bell (1975) näitasid, et inimesed reageerivad kuumas keskkonnas provotseerimisele tõenäolisemalt agressiivselt kui jahedas; kuumas on isegi agressiivse käitumise imiteerimine tõenäolisem. Uurijad leidsid, et kuumust võib pidada agressiivsust provotseerivaks teguriks, osutades, et mässud tekivad tõenäolisemalt pikkadel, kuumadel suveõhtutel linnasisestes oludes.

Kogunenud rahvahulga käitumist on erinevatel põhjustel suhteliselt keeruline ette aimata (*Berk, 1972*). Esiteks, vägivallatsemise aeg ja koht on prognoosimatud ja seetõttu on keeruline vaatlajatel ja vägivalda ennetajatel viibida vajalikul hetkel vajalikus kohas. Teiseks, rahvahulgas olevad inimesed ei taha lõpetada seda, mida nad teevad. Kolmandaks, vägivallatsemises osalejatel on alati väga kindel seletus nähtuse põhjendamiseks, st. sellele, miks nad antud asjas osalesid.

Lisaks eeltoodutele on olulisemateks pealtvaatajate vahelise vägivalda põhjusteks kujunenud siiski alkoholi pruukimine, rassivaen ja meediapropaganda.

3.3 Spordivägivald ja alkohol

Peamiseks vägivalda puhkemise katalüsaatoriks peetakse alkoholi ja eriti just alkoholitarbimist nooremate jalgpallipoolehoidjate seas (<http://www.aic.gov.au/publications/vt/vt4.html/>). Koos spordi kommertsialiseerumisega hakkasid spordikomplekside omanikud müüma ka alkoholi. Õlle müümine sai spordivõistluste lahutamatuks osaks alates aastast 1870. Kaubandusringkondades pani tähele, et baaridel ja joogikohtadel läheb majanduslikult hästi, kui linnas toimuvad jalgpallivõistlused. Selle tähelepaneku tulemusena otsustati hakata müüma õlut just mängude ajal. 12. veebruaril 1880 aastal allkirjastati mängude korraldajaga esimene sellelaadne leping, kus lubati mängude ajal õlut müüa (*Johnson, 1988*). 6. juulil 1881

aastal toimunud mängul juhtus alkoholi tõttu esimene tõsine intsident, kus sai vigastada 20 ja hukkus kaks jalgpallisõpra (*Johnson 1988*).

Veel ühe sarnase näite seoses alkoholimüügiga võib tuua aastast 1974. Kui pesapalliklubi Cleveland Indians fännide arv kippus jääma liiga väikeseks, otsustas klubi omanik teha Texas Rangersi meeskonna vastu mängitavate seeriade ajal õlleõhtu, kus õlut müüdi 10 sendiga (*Berger 1990*). Pealtvaatajaid kogunes üle 3500. Ühel hetkel tormasid Indiansi klubi fännid väljakule ja asusid Rangersi mängijatega võitlusse. 76 inimest arreteeriti ja kõik olid alkoholijoobes (*Berger 1990*). Selle juhtumi järel keelati õlleõhtud (*Johnson 1988*), (http://www.sirc.org/publik/fvhist.html#_VPID_15).

Seoses alkoholi nii suure rolliga spordivägivalla tekkimisel on käesoleval ajal kõrgetasemelistel jalgpallivõistlustel keelatud alkoholsete jookide müümine ja loomulikult ka alkoholi sissetoomine staadionidele.

Erinevate rahvaste alkoholi kasutamise kultuur on paljuski erinev. Kui inglise, iiri ja taani jalgpallitoetajaid peetakse kõige suuremateks alkoholitarbijateks, siis inglaste ja iirlaste puhul väljendub alkoholitarbimine ka vägivaldses käitumises, samas kui taani fänne ehk "Roligane" muudab alkohol rõõmsateks ja heatujulisteks. Taylor, Gammon & Capasso, 1976 arvasid, et alkoholi tarbimine teeb agressiivse käitumise tõenäolisemaks, ent see on tõenäolisem vaid nende seas, kelle isikliku tagapõhja eripäraks on õpitud agressiivsed reaktsioonid. Selle arvamuse kohaselt on inglismaa vutisõbrad juba sünnipäraselt agressiivsemad kui taani jalgpallisõbrad.

Leidub ka arvamusi, et alkoholimüügi keelamine jalgpallivõistlustel võib omakorda tuua kaasa vägivaldseid intsidente toetajate ridades. Arvatakse, et kui alkoholi ei ole käepärast, manustavad toetajad enam narkootilisi aineid. Põhiliselt tarvitatakse sellistel juhtudel kanepit ja ekstasü tablette.

3.4 Spordivägivald ja etnilised hoiakud

Rassismi peetakse spordivägivalla tekkimisel väga määravaks. Arusaam kollektiivsest identiteedist - "meie" tunne, on põhjus, mis viib spordiüritustel tihti vägivallaaktideni. Mõned sotsiaalse grupi liikmed tunnevad, et nad esindavad teatud rühma ja võtavad üle grupi käitumismaneerid (*Klapp 1972*). Kui inimesed jagavad ühte kultuuri, siis on "meie" tunne tugevamini arenenud. Grupist väljapoole kuuluvaid nimetatakse "vaenlasteks". Spicer (1971) väidab, et enda seadmine opositsiooni on vajalik oma identiteedi kinnitamiseks. Seetõttu proovivad mängude korraldajad leida

just vastuolusid erinevate võistlejate ja võistkondade vahel. Eriti on see levinud poksis. Weinberg (1952) kirjeldas, et poksis püüab korraldaja viia kokku selliseid vastaseid, kelledest publik rohkem huvitub. Sellises lähenemises mängivad rass ja etnilised grupid väga olulist osa.

Näiteks toimus 1962. aastal Ameerikas kahe kooli vahel ameerika jalgpalli lahing, kus ühes koolis õppisid valdavalt mustanahalised ja teises europiidse nahavärviga õpilased. Mäng lõppes mustanahaliste võiduga, mis tõi endaga kaasa mässu, kus sai vigastada 500 pealtvaatajat (*White 1970*), (http://www.sirc.org/publik/fvhist.html#VPID_15).

Ka Euroopas on rassism küllaltki tihedalt vägivallaga seotud. Probleemaatilised klubid on Lazio, AC Milan Itaalias, Paris Saint-Germain Prantsusmaal ja Hispaanias Real Madrid ning Espagnole. Itaalias mängiv juudist jalgpallur Ronnie Rosenthal ei saanud üht mängu mängida, sest neonatsidest poolehoidjad hakkasid tribüünidel märatsema ja karjuma “neegrid ja juudid platsilt minema”. Saksamaad loetakse üheks ebameeldivamaks ja ohtlikumaks maaks, kus fännid on neonatslikult meelestatud.

Rahvusvahelises kontekstis on meedia, eelkõige just Inglise tabloidlehed, mänginud suurt osa rassismi õhutamises ja levikus. Etnilised konfliktid on seotud ka majanduslike ja poliitiliste dimensioonidega.

Inglismaal on hakatud suurt tähelepanu pöörama rassistliku vaenu vähendamisele spordiüritustel. Selleks on eraldi väljaõppe saanud „stewardid”, kes vastavas olukorras käituda oskavad. Vastu on võetud Koodeks mängijate, ametnike ja stewardite tegutsemiseks vastavas olukorras. Loodud on spetsiaalne töögrupp, kus on esindatud politsei, valitsus, jalgpalliringkonnad, staadioni turvalisuse eest vastutavad isikud jne, kes rakendavad meetmeid rassistlike intsidentide vähendamiseks jalgpalliüritustel (*National Reports, European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sport Events and in particular at Football Matches (T-RV), T-RV (2003) 12*).

Saksamaa Jalgpalliassotsiatsioon on võtnud tarvitusele erinevaid abinõusid jalgpallis esineva rassismi likvideerimiseks. Aastal 2001 korraldati näiteks liikuv näitus “Kriminaalsed stseenid staadionidel”, mis oli finantseeritud Euroopa Liidu rahadega. Antud projekt oli linnast linna liikuv ja sellega tagati paljude fänniklubide ja kohalike omavalitsuste vaheline koostöö. Järjest enam klubisid Saksamaal on oma klubi põhikirjades sätestanud rassismivastased reeglid ja nende vastu eksijaid karistatakse.

3.5 Spordivägivald ja meedia

Kuna vägivalda spordis käsitletakse meelelahutusvormina (*Jackson 1997a*) on ajakirjandusel, televisioonil ja reklaamindusel suur mõjujõud seisukohtade mõjutamisel. Mida suurem on rahva huvi, seda enam leiab huvitekitaja kajastamist kohalikus ja rahvusvahelises meedias. Väga tihti on levi ära kasutatud isiklikel ja majanduslikel eesmärkidel, vastandite kujundamisel, laimu levitamisel, et tõsta tavakodanikus huvi räägitava vastu. Antud situatsioon tekitab suletud ringi, mis lumepallina aina suuremaks paisub, haarates endasse kõik ühiskondlikud grupid.

Alessandro dal Lago (http://www.sirc.org/publik/fvhist.html#VPID_15) tegi uuringu jalgpalli kajastamise kohta Itaalia meedias. Ta analüüsib kahte ajastatud ajalehtedes jalgpalli kajastamisel. Enne 1970-ndat aastat oli iga jalgpallimatš kirjeldatud ajakirjanduses kõige rohkem kahe artikliga. Ajakirjanike tähelepanu oli suunatud rohkem mängijatele kui terrassidel toimuvale. Vägivalla tekkimisel kajastati seda kui sekundaarset jagpalli juurde kuuluvat nähtust. Teine etapp algab 1970-ndate aastatega, kus tähelepanu oli suunatud terrassidele ja seal toimuvale. Levis arvamus, et toetajatel on tähtis ennast nähtavaks ja kuuldavaks teha ja neid huvitas, et tegutsemine oli kajastatud ajalehtedes ja meedias. Samas proovisid nad igati ületada uudistekünnist, tekitades kähmlusi ja vastuhakke. Toetajate arvates tegid rohked politseijõud jalgpallimängu ainult huvitavamaks.

Meedia tähelepanuväärsest rollist suhtumise kujundamisel võib ka sellise näite tuua, kus Šotimaa meedia on kajastanud Inglismaa fänne kui huligaane ja aidanud sellega kaasa Inglise fännide niigi halva maine süvendamisele tavakodanikes.

Turner ja teised (1972) kinnitasid, et kollektiivse käitumise suur mõjutaja on kuulujutt. Sellisel juhul on adekvaatse informatsiooni levimine raadio ja TV kaudu pärsitud. Näiteks Itaalia fännid arvavad, et briti fännid on jõhkrad, kontsentreerudes enam füüsilisele kui tehnilisele poolele. Brittidele aga tundub, et Itaalia jalgpallurid on grupp hüsteerikuid, kes raevutsevad väljakul ja loobivad särke (*Davies 1972*). Sellised uskumused vaid süvendavad inimeste pingesolekut.

Vägivald võib tekkida, kui hakatakse kahte võistkonda omavahel vastandama. David C. Phillips tegi uuringu, kui palju suurenes vägivallantsitendite arv ajal, kui reklaamiti raskekaalu poksitšempionite vahelist duelli. Uuring teostati kolme nädala jooksul pärast iga matši aastatel 1973-1978, võrreldes tavapärasel ajal juhtunud intsitentidega (*Davidson 1983*). Phillips leidis, et näiteks kallaletunge esines nendel

perioodidel keskmiselt 193 võrra rohkem kui tavapärasel perioodil (*Davidson 1983*). Pärast tugevalt reklaamitud Muhammad Ali ja Joe Frazier võitlust 1. oktoobril 1975 tõusis röövimiste arv 35 protsenti (*Davidson 1983*).

Spordivägivalla propageerimist läbi sporditurunduse kasutatakse üha enam (*Jackson 1997a, 1997 b; Jackson and Andrews 1998*). Uus-Meremaal on vägivaldse alatooniga tõttu isegi ära keelatud mitmeid spordiga seotud reklaame. Reklaamid ei ole ainult müügitulemuste parandamiseks, vaid omavad väga tugevat sotsiaalset mõju ümbritsevale, mille tõttu tuleb nendes edasiantav sisu seada erilist tähelepanu alla. (*Leiss, Kline & Jallg, 1990:387*). Erinevate ajalehtede pealkirjad ja reklaamide hüüdlauseid sisaldavad palju vägivalda, mis võivad meid panna alateadlikult neid järgima. Yorks 1990 toob siinkohal ära erinevate jalatsifirmade vahelise nn “tossusõja”, kus teineteist püüti iga hinna eest üle trumbata. Levisid hüüdlauseid nagu näiteks “Reebok võitleb, et olla number 1”. Mõjuvõimsad isikud kasutasid väljendeid justnagu Nike'i ja teiste jalatsifirmade vahel toimuks sõda ilma kuulideta. Teades, et vägivald müüb, kasutavad erinevad firmad oma toodete reklaamimisel jõulisi figuure. Nagu näiteks Dennis Rodman ja Converse ning Sean “Kamikaze” Kemp ja Reebok (*Foltz 1992*). Vägivaldseid reklaame kasutatakse kõige enam ragbi, jäähoki ja poksüirituste reklaamimisel. Näiteks 1996. a. Austraalia Ragbi Superliiga reklaamis kasutati kahe maskuliinse mehekeha kokkupõrget võistlussituatsioonis ja juurde laulu sõnadega “when two tribes go to war” (tõlkes: kaks hõimu kohtuvad lahingus).

Lisaks eelnevale on liikumas suur hulk kergelt kättesaadavaid spordivägivalda sisaldavaid videoid. Näiteks Kanadas, endise NHL-i mängija Don Cherry eestvõtmisel antakse igal aastal välja videokassett, kus kujutatakse aasta jooksul toimunud vägivaldsemaid hokikaklusi. Taolised kassetid on levinud ka pärast ragbihooegade lõppemist. Piirid kauni mängu ja vägivalla vahel on muutunud väga ähmasteks (*Jackson 1993*).

Meedia ja selle kaudu sündmuste kajastamine on sotsiaaltekkelise pealtvaatajate vägivalla tekkimise põhjusena kindlasti üks määravamaid. Samuti on klubid väga varmad kasutama meedia leviulatust ja propagandavõimalusi. Teades, et vägivaldne käitumine meelitab inimesi ligi, pannakse klubidele võimalikult agressiivseid võitluslikke nimesid ja vastavalt sellele luuakse logod, mis võimendavad pandud nime. Nimesid nagu Riders (Ründaja), Vikings, Trojans kannavad endas agressiivset alatooniga. Võistkonnad, kellede tiimisümbolid ei ole olemuselt vägivaldsed, proovivad neid kujutada kurjemana kui nad tegelikult on. Näiteks Detroit Tigers on oma logol

tiigri hambaid teritanud ja NHL-is mängiv Anaheim on oma Disney logo kujutanud agressiivseks ja pealetükkivaks.

Samas ei saa muidugi meediat vaadelda kui ainult vägivallale õhutamise vahendit. Samahästi, kui läbi raadio ja televisiooni saab õhutada vastasseise erinevate mängijate või võistkondade vahel, on võimalik meedia abil levitada ka ausa mängu põhimõtteid ning teostada üldist preventiivset propagandat spordi- ja jalgpallivägivalla ärahoidmiseks.

Üldistavalt võib öelda, et pealtvaatajate vaheline vägivald on klubi toetavate pealtvaatajate eesmärgikindel destruktiiivne või vigastusi tekitav käitumine spordiüritusel, mis võib olla põhjustatud personaalsetest, ühiskondlikest, majanduslikest või konkureerivatest faktoritest (<http://www.wvu.edu/~physed/sportpsych/watson/FanViolence.ppt>).

4 JALGPALLIVÄGIVALD JA SELLE ENNETAMISE MEETMED

4.1 Spordivägivald ja selle ennetamine jalgpalli näitel

Spordivägivald avaldub kõige sagedamini jalgpallivõistlustel, kus tekivad konfliktid ja füüsilised kokkupõrked kahe võistkonna pealtvaatajate vahel (http://www.sirc.org/publik/fvhist.html#_VPID_15). Jalgpallimänguga kaasnevast vägivaldsest käitumisest on andmeid juba alates 13. sajandist. Mängud toimusid erinevate külade vahel ja tihtipeale kaasnes sellega pealtvaatajate seas alkoholipruukimine, mis viis kokkuvõttes tõsiste vigastuste ja isegi surmajuhtumiteni. 17. sajandist pärineb erinevaid kirjapanekuid selle kohta, kuidas jalgpallimängijad purustasid linnades näiteks trenaazitorustikke. 18. sajandist on teada, et jalgpallilahing Ketteringis oli katteks suurele viljaröövile (http://www.sirc.org/publik/fvhist.html#_VPID_15).

Vägivalla preventatsioon algab paljuski võistlusmäärustikest. Mängu kujunemislugu jälgides leiame neli määrustikku, mis on pannud aluse tänapäeva jalgpallile. Need on Cambridge'i (1848), Sheffieldi (1857), Uppingami (1862) ja 1863. aastal loodud Jalgpalliassotsatsiooni (F.A.) (1863) reeglid. Oluline on teada, et need määrustikud ei olnud üksteisega vastuolus, ning iga klubi võis ise otsustada, millist määrustikku kasutada. Jalgpalli ülemaailmsele levikule pani aluse Sheffieldi ja Jalgpalliassotsatsiooni määrustike ühtesulandumine. Ametlikult vormistati antud määrustik 1882. aastal, kui moodustati Rahvusvaheline Komitee.

19. sajandi lõpus oli Inglismaa juhtiv jalgpalliriik ja teised riigid, nagu Prantsusmaa ja Skandinaaviamaad, kujundasid oma jalgpallikäitumist suuresti Inglismaa eeskujul, kujutades mängu kui kuninglikku meelelahutust. Jalgpallivägivalda ja ebaviisakat käitumist peeti just "lõuna-riikide" probleemiks.

Esimese maailmasõja eelsel perioodil rahva huvi jalgpalli vastu kasvas. Paljud meeskonnad kujundasid ainult nende omase mängustiili ja tehnika, jättes sellega seljataha Inglismaa domineerimise jalgpallimurul. Sõdade vahel oli inglise jalgpall vägivallavaba. Peamised intsidendid olid seotud pealtvaatajate valjuhäälsete protestidega, mis seotud mängijate üleminekuga teistesse võistkondadesse, või solvumine kohtuniku tegevuse üle, keda siis kõige kättejuttuvaga loobiti.

Kõrgel tasemel rahvuslik solidaarsus aitas pärast teist maailmasõda ja ka viiekümnendatel hoiduda suurematest jalgpallivägivalla ilmingutest. 60-ndatel ilmnes

aga uus vägivaldavorm, mis oli tingitud eelkõige immigrantide sisserändest paljudesse riikidesse. Sellel perioodil kujunes noorte meeste seas spordivõistlustel osalemine ja nende jälgimine kõige populaarsemaks meelelahutusvõimaluseks. Populaarne oli osta pileteid vastasmeeskonna toetajate ridadesse ja neid seal oma lippudega ja atribuutikaga provotseerida. Selline käitumine tekitas tõsiseid intsidente ja vigastusi.

Jalgpallivägivalla tekkimisel ja arenemisel on rohkelt süüdistatud eelkõige televisiooni arengut ja seda, et mängu on võimalik vaadata erinevates kohtades, mitte ainult jalgpallistaadionil. Levinud oli põhimõte, et jalgpallivägivalda ei eksisteerinud enne, kui 70-ndatel aastatel hakkasid itaalia noored imiteerima staadionidel Briti noorte käitumist. 1964. aastal ilmnisid esimesed grupid, kes toetasid ühte meeskonda, ning otsisid spetsiaalselt võimalust norida tüli vastaspoole toetajatega. Jalgpallifännid muutusid enam organiseeritumaks.

Marsh, Rosser ja Harre (1978) viisid läbi jalgpallifännide käitumise põhjaliku uurimise ja selgitasid välja sotsiaalse struktuuri ning käitumismustrid, mis tekivad inimeste vahel, keda nimetatakse "huligaanideks". Autorite vaatluste põhjal tehtud järeldused kinnitasid, et fännide käitumine on korraldatud selgelt kindlaksmääratud strateegiate ja sotsiaalsete lepete järgi. Autorid väitsid, et selle asemel, et olla kontrollimatu mass, nagu meedias tihti kirjeldatakse, on jalgpallijõugul omaenese regulatsiooni- ja käitumisnormid, moodustades sellega kuritegeliku grupeeringu.

Geograafilisest aspektist lähtudes on Inglismaal toimunud enam jalgpallivägivalla intsidente, kui ükskõik kus mujal maailmas. Probleemid on kindlasti seotud pika jalgpalliajaloo antud riigis. Seetõttu on Inglismaa tõusnud juhtivaks riigiks vägivalla ennetamisel spordiüritustel (http://footballnetwork.org/dev/communityfootball/violence_reduce_violence.asp).

Esimesena hakati just Inglismaal 60-ndatel aastatel läbi viima salajasi operatsioone, kus kasutati lennudevormiriietuses mehi jalgpallimängudel turvalisuse tagamiseks. Politsei võttis kasutusele ka taktika imbuda vägivaldselt käituvatesse gruppidesse, kuid antud meetodi abil oli keeruline süütegusid tõestada. Lähimurre toimus siis, kui politseinikud said spetsiaalse sotsiaalse väljaõppe, ning sulandusid selle järel vägivaldsust propageerivatesse gruppidesse. See aitas neil paremini süütõendeid koguda. 1986. aasta märtsis võeti kasutusele skeem, mille kohaselt eelnevalt kogutud info põhjal külastati varahommikuti gängi liikmete kodusid ja vägivaldseteid ei lubatud võistlustele. Selline skeem oli suhteliselt edukas, palju külaskäike lõppes läbiotsimisega ja süüdistuse esitamise ja olid loomulikult vägagi

ebapopulaarsed

(http://footballnetwork.org/dev/communityfootball/violence_reduce_violence.asp).

70-80-ndatel aastatel, kui vägivald spordiareenidel oli suhteliselt suur, hakkasid vormiriietuses politseinikud saatma meeskondade poolehoidjaid raudteejaamast ja muudest transpordi sõlmpunktidest staadionidele. Tegevust kritiseeriti palju, sest tekkisid küsimused isikupuutumatus teemadel. Tänu mainitud taktikale aga vähenesid vägivallatsemisintentsid. Vähenemise põhjuseks võis olla ka samaaegselt kehtestatud kõrge piletihind, mis jättis paljud toetajad staadionivärvate taha. Ennetamisvahenditena võeti kasutusele kaamerad, mida tarvitati nii staadionidel, väljakutel kui väljaspool seda. Praegusel hetkel kasutatakse koos kaameratega staadionil paiknevaid spetsiaalseid politseitubasid, kus korrakaitseasutus saab ümbritsevat jälgida (http://footballnetwork.org/dev/communityfootball/violence_reduce_violence.asp).

Veel üks meetod vägivalla ennetamiseks oli käsikaamerate kasutamine järelevalvajate poolt. Antud meetod sundis inimesi ennast talitsema ja kontrolli all hoidma. Käsikaameraid on kasutatud ka sissepääsude juures sisenejate kontrollimiseks ja on tänapäevalgi tõhusaks abivahendiks.

Organisatsioonilise preventsiiooni suunati "spotterid", kes on klubi poolt palgatud inimesed võistkonna toetajate jälgimiseks. Spotter on politseinik, kes töötab koostöös klubi toetajatega. Spotter teab, kes klubi toetajatest käitub vägivaldselt (*Conference Eurofoot, Brussels, Belgium, 15. aprill 2002*). Samal ajal, kui kasutusele võeti "spotterid", hakati rakendama ka "stewardeid", kelle kohustuseks oli kontroll staadionil. Erinevus stewardi ja politseiniku vahel seisneb selles, et politseinik saab eemaldada staadionilt ainult selle, kes seadust rikub, kuid steward saab kõrvaldada ka inimese, kes ei pea kinni staadioni või klubi reglemendist (http://footballnetwork.org/dev/communityfootball/violence_reduce_violence.asp).

Peamine probleem politsei ja stewardite jaoks on see, kuidas eristada tõelist jalgpallifänni tavalisest toetajast, enne kui asi muutub tõeliselt vägivaldseks.

Kindlasti ei ole Inglismaa jalgpallitoetajad ainukesed probleemsed spordisõbrad. Näiteks Hollandis, Lääne-Saksamaal, Itaalias, Ungaris ja Prantsusmaal olid alates 80-ndatest omad kindlad spordivägivallaga tegelevad grupeeringud, kes omakorda kopeerisid tegevusi inglismaa jalgpallifännide pealt (*Williams et al 1989*).

Spordivägivalla tekkepõhjuseid uurides võib kindlalt väita, et nähtus, mis on eksisteerinud enam kui viis sajandit, ei saa niisama lihtsalt ühiskonnast kaduda.

Alljärgnevalt on ära toodud tõsisemaid pealtvaatajate vägivallatsemisi ja nendega seotud sündmusi:

Inglismaa jalgpallivägivallaga seotud vanimate faktidena võib märkida järgmisi:

- Aastal 1314-1315 keelas Edward II jalgpalli
- 1477. aastal väljastas Edward IV käskkirja jalgpalli vastu
- 1539. aastal muudeti iga-aastane jalgpallilahing Chesteris ära vägivalla pärast
- 1740. aastal kujunes jalgpallilahingust toidumäss, kus varastati vilja ja lammutati tuuleveskid.

Fännivägivalla ebameeldivaimate näidete hulka tuleb arvata (<http://www.wvu.edu/~physed/sportpsych/watson/FanViolence.ppt>):

- 1964. aastal toimus jalgpallilahing Argentiina ja Peruu vahel, kus hukkus peale kohtuniku ebapopulaarse otsuse langetamist tekkinud mässus 318 jalgpallihuvilist,
- 1982. aastal toimus Moskvas Lenini nim. staadionil jalgpallilahing NSVL-i ja Hollandi vahel, kus vahetult enne lõppu löödud värav tekitas rahulolematuse laine, milles hukkus 340 inimest,
- 1984. aastal sai Belgias surma 38 ja vigastada rohkem kui 400 inimest tekkinud rüseluse käigus,
- 1996. aastal sai Guatemala Citys surma vähemalt 84 inimest Guatemala ja Costa Rica vahelises mängus (<http://factmonster.com/ipka/A0001453.html>),
- 2001. aastal Accras, Ghanas hukkus Aafrika raskeimal spordiõnnetusel 120 pealtvaatajat, kuna tribüünid varisesid rahva raskuse ja skandeerimise all kokku (<http://factmonster.com/ipka/A0001453.html>),
- Nn. „Jalgpallisõda” 1969. aastal El Salvadori ja Hondurase vahel, mis algas pealtvaatajate vahelise vägivallaga nimetatud riikide jalgpallikoondiste kohtumisel. Antud sõda oli küll lühiajaline ja kerkis üles mitmete muudegi asjaolude kokkusattumisel, näiteks segase olukorra tõttu riigipiiri küsimuses ja El Salvadorist põgenenud kodanike tõttu, kes olid emigreerunud Hondurasesse. Siiski nõudis see „Jalgpallisõda” 3000 inimelu ja põhjustas 50 miljoni USD eest kahjustusi.. Pärast sõda kahe riigi läbikäimine halvenes märgatavalt ja

Honduuras sulges oma piirid, lõpetades laevaühenduse ja salvadoorlaste produktide sisseostu (<http://www.geocities.com/sotto/Museum/8350/war.html>).

Kõik taolised sündmused on olnud põhjuseks erinevate meetmete kasutuselevõtuks spordivägivalla ennetamisel. Algallikas, millest on stardikiirenduse saanud erinevate riikide seadused, soovitused ja juhendid spordivägivalla ennetamisel, on Jalgpallivõistluste ja teiste spordiürituste pealtvaatajate vägivalda ning muid korrariikumisi käsitlev Euroopa konventsioon, lühendatult T-RV, mis võeti vastu 1985. aastal. Alljärgnevalt on ära toodud antud konventsiooni eellugu.

4.2 Spordivägivalla ennetamise konventsioon

1986. a. Dublinis toimunud Euroopa Ministrite konverentsi materjalides kirjeldati muuhulgas ka spordivägivalla ennetamise konventsiooni tekkelugu (*5-th Conference of European Ministers responsible for sport Dublin, 1986*).

1977. aasta septembris toimus Belgia Kultuuriministeriumi poolt kokku kutsutud spordivägivalla teemaline Euroopa Kongress, kus osalesid Euroopa Nõukogu liikmesriigid. 1978. aastal aprillis Londonis toimunud teisel spordi eest vastutavate ministrite konverentsil võeti vastu resolutsioon vägivalla seotusest spordiga (*Violence Associated with Sport*), toonitades vägivalla eksisteerimist ja selle mahasurumise vajalikkust nii väljakul kui tribüünidel. Resolutsiooni kutsuti “asjakohaseks struktuuriks”, mis oli esitatud Belgia ministri poolt ning mis pidi olema kohandatud Euroopa Nõukogu piirides.

28. jaanuaril 1983. aastal võttis Euroopa Parlamentaarne Assamblee vastu soovitus (Soovitus nr. 963) vähendada vägivalda kultuurilise ja haridusliku lähenemise kaudu (*Recommendation 963, 1983*). Üks osa soovitusest kajastas vägivalda spordis ja oli mõeldud Spordi Arendamise Komiteele CDDS (Committee for the Development of Sport), mis kuulub Euroopa Nõukogu Hariduse, Noorte ja Spordi direktoraadi koosseisu, väljatöötamiseks Euroopa Konventsioonina või teiste Euroopa riikide kokkulepete vormina.

9-ndal spordi eest vastutavate ministrite mitteametlikul kohtumisel Pariisis 27.01.1983 esitles Briti minister vastavat dokumenti, kutsudes seda kollektiivseks aktsiooniks Euroopa Nõukogu sees vähendamaks jalgpallimatšide pealtvaatajate vägivalda üksteise ja mängijate suhtes. Seda üleskutset toetasid teised ministrid (*MSL-GT 9 (85) 5 rev., paragrahv 5*) ja lähtuvalt sellest loodi CDDS-i koosseisus vastav

töögrupp. Töögrupp kuulusid esindajad Prantsusmaalt, Saksa Föderatiivsest Vabariigist, Kreekast, Itaaliast, Iirimaalt, Luksemburgist, Hollandist ja Inglismaalt. Esindajad paluti kohale ka UEFA-st, kes aktsepteeriks ja kajastaksid töögrupi tööd. Oma esimesel töökoosolekul otsustati, et Konventsioonist sobivam on siiski Soovitus (Recommendation) ja teisel ning kolmandal töögrupi koosolekul saadi valmis selle sisuga.

10-ndal Spordi eest vastutavate ministrite mitteametlikul kohtumisel Rotterdamis 17.11.1983, kus vahetult enne seda oli toimunud kaks juhtumit seoses spordipealtvaatajate vägivallatsemisega, nõustuti Soovitusega ja lubati võtta kasutusele erimeetmed vägivalla ohjeldamiseks nendele kuuluva territooriumi piires. Ministrid võtsid vastu Deklaratsiooni teksti (*MSL-GT 10 (83) 12 rev*).

2. märtsil 1984. aastal võttis CDDS vastu lõpliku Soovituse plaani teksti. See oli tekst, mille Euroopa Ministrite Komitee kiitis heaks 19. märtsil 1984. aastal, kui Soovitus nr. R (84) 8 suunitlusega kõigile Euroopa Liidu liikmesriikidele – vähendada spordiüritustel, eriti jalgpallivõistlustel, pealtvaatajate vägivalda (*Recommendation No. R (84) 8, 1984*).

Pärast Heyseli katastroofi Belgias kutsus Hollandi riigisekretär Amsterdami 11. juuniks 1985. a. kokku kolleegid ja Euroopa Nõukogu Peasekretäri. Koosolekul otsustati Soovituse R (84) 8 baasil ette valmistada ja heaks kiita Euroopa Konventsioon nii kiiresti kui võimalik. Konventsiooni nõustus ette valmistama ja kavandama CDDS-i ekspertgrupp. 12-ndal mitteametlikul spordiministrite kohtumisel kiideti Konventsiooni tekst heaks ja suunati Ministrite Komiteele (Committee of Ministres) heakskiitmiseks, vastuvõtmiseks ja allkirjastamisele avamiseks (*5-th Conference of European Ministers responsible for sport Dublin, 1986*). Konventsioon vägivalla kohta spordis avati allkirjastamiseks Strasbourgis 19. augustil 1985. aastal ning see jõustus 1. novembril 1985.

Niisiis on Konventsiooni eesmärk ennetada ning hoida kontrolli all jalgpallivõistluste ja ka muude spordialade ja -ürituste pealtvaatajate vägivallatsemist või korrariikumisi. Konventsiooni ratifitseerimise aluseks on järjest enam sagenenud huligaanitsemised ja vägivallaaktid spordiüritustel, eriti jalgpallimatsidel. Kuna jalgpall on Euroopas populaarseim spordiala, esinevad korrariikumised erinevate meeskondade fännide vahel just nendel spordiüritustel kõige sagedamini. Tõuke konventsiooni koostamiseks andis aga 29. mail 1985.a. Heyseli staadionil Brüsselis toimunud katastroof, kus Liverpooli ja Juventuse jalgpallikoondiste fännid tekitasid

omavahel olukorra, milles hukkus 38 jalgpallihuvilist. Peamiseks põhjuseks sellise olukorra tekkimisele oli politsei ja julgeolekuteenistuste vähene järelvalve.

4.3 Jalgpallivägivald Põhjamaades, sh Eestis

Pealtvaatajate spordivägivalla esinemine riigiti on väga erinev ja vastavalt esinemissagedusele on riikides tarvitusele võetud ka meetmed selle ennetamiseks. Kui põhjamaades on olukord suhteliselt rahulik ja stabiilne, siis Euroopa lõunapoolsetes maades nagu näiteks Hispaania, Itaalia ja Türgi on pealtvaatajate spordivägivald väga levinud. Seda saab üldistavalt lugeda ka lõunamaise temperamendi üheks osaks. Teised riigid, kus pealtvaatajate spordivägivald on enam levinud, on Inglismaa, Belgia, Saksamaa, kus üldistavalt saaks vägivalla tekkepõhjuseks pidada tegutsevate klubide kuulsat ajalugu ja ühe klubi jumaldamist (http://www.sirc.org/publik/fvhist.html#VPID_15).

Skandinaaviamaid saab jalgpallihuligaansuse osas vaadelda kui tervikut, kuid fännide käitumise seisukohast on neid siiski võimalik ka eristada. 1985. aastal viidi Rootsis Kriminaalpreventsiooni nõukogu poolt läbi uuring, mis selgitas välja, et 60 protsendil staadionil vägivallatsejatest oli kriminaalne minevik. Avaldub ka tendents, et vägivallatsejate vanus langeb aasta-aastalt. Kümmeaastat tagasi olid peamised huligaanid 18-20 aasta vanused, praegu aga tekitavad probleeme 15-17 aastased huligaanid. Huligaanitsemine Rootsis nagu ka teistes Skandinaaviamaades on klubide tasemel ja ei ilmne rahvusvaheliste mängude ajal. Kahjuks puudub korrektne informatsioon Rootsis 2002-2003 aastal toimunud erinevate intsidentide kohta. Kui aga arvestada, et ka Rootsi on Skandinaaviamaa ja seada ta samale tasemele Taaniga, kus 2002. aastal registreeriti rahvuslikel ja rahvusvahelistel mängudel kokku 8 erinevat intsidenti, siis võib arvata, et Rootsi puhul kehtivad enam-vähem samalaadsed arvnäitajad. Võrdlusena, Soomes ei registreeritud 2002. aastal ühtegi intsidenti, mis oleks olnud seotud pealtvaatajate spordivägivallaga.

Taanis on alates 1980. aastast, mil jalgpallimeeskond tegi arengus tugeva hüppe ülespoole, järjepidevalt "koolitatud" fänne, kes on täiesti teistsuguse suhtumisega kui näiteks Inglismaa fännid. Taani fänne kutsutakse "Roligansideks" mis tähendab "Rahulikku". 42 protsenti jalgpallitoetajatest Taanis on riigiteenistujad, keskmise vanusega 31 aastat, mis on kõrgem kui teistes Euroopa riikides. 15 protsenti fännidest on naisterahvad. Jalgpallivõistlusest on saanud pereüritus, mida tullaakse vaatama koos naise ja lapsega. Samuti on Taani "Roliganside" hulgas kõrge protsent neid, kes ise

mängivad klubitasemel jalgpalli ja see on 80-85 protsenti kogu toetajaskonnast. Probleemid võivad tekkida jalgpallitoetajate seas klubide tasemel ja kuigi "Roliganside" käitumine on suhteliselt viisakas, eksisteerib ka erandeid, kes antud fännide kultuuri ei aktsepteeri.

Norra on omapärane positiivne näide jalgpallihuligaanitsejate seisukohast. Sellised intsidendid võib seal näppude peal üles lugeda. Peamine probleem oli Oslo klubiga Valerengaga, kelle mängu ajal toimus 1993. aastal 41 toetaja arreteerimine. Peamine teene, miks Norra on suutnud säilitada sellise olukorra, kus jalgpalliintsidendid praktiliselt puuduvad, on Norra politseil ja selle juhtimisel. Norra politsei ei ilmu pealtvaatajate ette kunagi täisrelvis ja gruppides, samas kui Rootsi politsei näiteks ilmub rahva ette täisvarustuses. 2002. aastal ei registreeritud Norras ühtegi pealtvaatajate vägivaldaga seonduvat korrariikkumist või vahejuhtumit.

Võrreldes Eestit teiste Põhjamaadega esineb huvitav omapära. Nimelt on erinevate spordivägivaldaga seotud intsidentide arv Eestis suurem kui teistes Põhjamaades. Kui 2002. aastal registreeriti Eestis kokku 4 erinevat korrariikkumist arenil, siis 2003. aastal oli mainitud number juba 36 (tegemist on Politseiameti poolt registreeritud intsidentidega jalgpallivõistlustel). Lätis näiteks registreeriti seevastu 2002. aasta hooajal 15 pealtvaatajate korrariikkumist. Sellist drastilist tõusu Eestis kahe aasta jooksul saab seletada sportmängude populariseerumisega. Eesti populaarseim spordiala on jalgpall, esiviisikusse mahub ka korv- ja võrkpall. Enim korrariikkumisi Eestis pannakse toime jalgpallivõistluste ajal, kuid järjest enam sagenevad korrariikkumised ka jäähokis. Lätis, kus jäähoki on väga populaarne, esineb pealtvaatajate korrariikkumisi hokis rohkem kui jalgpallivõistlustel.

Eestis spordiüritustel toimepandud korrariikkumiste eest määratud trahvid lähtuvad peamiselt kahest seadusest. Nendeks on 2002. aastal jõustunud Karistusseadustiku §263 ja Alkoholiseaduse §70. Karistusseadustiku alusel, saab avaliku korra rikkumise eest karistada kuni 100 trahviühikuga. Kohalikud omavalitsused on avaliku korra eeskirjad kehtestanud erinevalt ja võib juhtuda, et mõni tegevus ühes omavalitsuses võib osutada avaliku korra rikkumiseks, samas kui teises omavalitsuses pääseb karistusest.

"Väljasõidu kohustuse ja sissesõidu keelu seaduse" abil saab takistada mittesoovitavate isikute saabumist Eestisse. Antud seaduse mõjuulatust on kasutatud siiani vaid ühel juhul. 27. märtsil 2002. aastal toimus A Le Coq Arenal Eesti-

Venemaa vaheline sõpruskohtumine jalgpallis, kus avaliku korra rikkumise ja alkoholipruukimise eest vahistati 26 korrarikkujat, sealhulgas 22 Venemaa kodaniku. Mõne kuu möödudes tegi Politsei Siseministrile avalduse “Väljasõidu kohustuse ja sissesõidu keelu seaduse” abil tõkestada 22 Venemaa kodaniku pääs Eesti Vabariiki viieks aastaks, mille Siseminister ka rahuldab.

Samalaadne seadus toimib ka Inglismaal, kus reisivate klubitoetajate vägivaldus on kõigile hästi teada. Inglismaal võeti 2000. aastal teiste riikide tungival soovil vastu seadus Football (Disorder) Act, mille abil saab piirata Inglismaa spordihuligaanide rändamist teistesse riikidesse. Antud seadus on osutunud väga edukaks ja pärast seaduse jõustumist hakati rääkima, et Inglismaa huligaanidega pole teistel riikidel enam probleeme. Nendega probleemide vähenemise ühe põhjusena võib oletada ka seda, et fännid on korrarikkumistele järgnevast avalikkuse tähelepanust väsinud.

Kui Eestis saab hetkel korrarikkuja süüteo liigitada kas avaliku korra rikkumiseks või alkoholiga seotud korrarikkumiseks, siis Inglismaal toimub väga täpne korrarikkujate süütegude liigitamine (<http://www.le.ac.uk/footballresearch/resources/factsheets/fs1.html>). Tabelis 1 on ära toodud korraaitseorganite poolt toimunud isikute arreteerimiste arv ja põhjus 2000/2001 jalgpallihooajal.

Tabel 1. Suurbritannia jalgpallivõistlustel toimepandud korrarikkumiste liigitamine.

Joomisega seotud kuriteod	1186
Huligaanitsev käitumine	655
Teisi hirmutav käitumine	420
Prahi loopimine	165
Vägivaldne käitumine	85
Rünnak kaastoetajate vastu	137
Asjade loopimine	107
Rahu rikkumine	351
Väljakule jooksmine	292
Rassivaenulikud skandeerimised	82
Narkootikumidega seotud tegevus	111
Relva omamine	30
Kriminaalkuritegu	91
Muu	450

Seoses avaliku korra rikkumisega peab kindlasti käsitlema ka avalik-õigusliku staadionikeelu vajalikkust, sest isik, kes korra on seadust rikkunud, võib seda tõenäoliselt uuesti korrata. Uute võimalike korrarikkumiste vältimiseks on staadionikeeld tõhus vahend vägivaldsete ja muude korrarikkujate spordivõistlustest eemale hoidmiseks.

Kokkuvõtteks võib öelda, et põhjused, mille eest põhiliselt korrarikkujatele karistusi määratakse, on staadionil alkoholi pruukimine, ebakaines olekus staadionil viibimine või avaliku korra rikkumine. Loetletud peamised seadusandlikud karistamise põhjused nii Eestis kui mujal Euroopas lähtuvad mängijate ja pealtvaatajate vägivaldsemise põhjustest, mis on esitatud käesoleva uurimistöök punktides 3.2 - 3.5. Korrarikkumiste ennetamiseks on äärmiselt oluline tegeleda spordivägivalla preventsiiooniga kolmes erinevas sektoris – riiklikus, kohalikus omavalitsuses ja mittetulundusühingutes. Alljärgnevalt kirjeldatakse erinevate Euroopa riikide spordivägivalla preventiivset tegevust eelkõige esimese sektori - riigi

tasemel, kes on vastutav seaduste ja muude aktide vastuvõtmise eest, millega tagatakse turvalisus spordiüritustel nii mängijate kui pealtvaatajate seas.

4.4 Jalgpallivägivalla preventsiiooni meetmed Euroopa riikides

T-RV konventsiooni vastuvõtmisest alates on alaline komitee välja töötanud soovitusi järgmistes valdkondades (*Chaker 1999*):

- alkoholimüük ja tarbimine
- rahvastiku kontroll
- politsei koostöö
- spotterid (politsei abimehed)
- ettevalmistused suuremate mängude puhul
- piletimüük
- jalgpallihuligaanide andmebaas
- vägivaldsete identifitseerimine ja kohtlemine
- staadionil turvalisuse tagamine.

1992. ja 1993. aastal võttis Euroopa Nõukogu konventsiooni alaline komitee vastu kaks olulist soovitust, mis panevad korraldajale ja kohalikule omavalitsusele kohustuse tagada erinevate meetoditega turvalisus jalgpalli- ja muudel spordivõistlustel. Soovituses rõhutatakse riiklike ja mitteriiklike organisatsioonide koostöö tähtsust turvalisuse säilitamisel.

Saksamaa, Hispaania, Itaalia, Iirimaa ja Inglismaa on teistest Euroopa riikidest enam tähelepanu pööranud koostöö arendamisele korraldavate osapoolte vahel ning staadionikeeldude ja meediapoliitika kujundamisele.

Alljärgnevalt on ära toodud Euroopa riikides kehtestatud seadusandlikud põhimõtted ja viimase paari aasta jooksul vastuvõetud legislatiivne dokumentatsioon.

Inglismaa

Jalgpallihuligaansus on väidetavalt alguse saanud Inglismaal ja levinud sealt üle Euroopa. Samuti on populaarne sõna "huligaansus" võetud esmakordselt kasutusele Inglismaal ja kandunud sealt paljude riikide kõnekeelde ja seadusandlusesse. Seoses pika spordivägivalda ennetava ajalooga on Inglismaal kehtestatud mitmeid erinevaid jalgpallivägivalla tõkestamiseks mõeldud seadusandlikke akte.

Police and Criminal Evidence Act (1984) sätestab kriteeriumid, mille alusel võib vahistada ilma volituseeta, kui on tegeletud piletitega hangeldamisega.

The Public Order Act (1986) sätestab reeglid varem korda rikkunud süüdlaste kohtlemiseks. See akt täiendab ka Sporting Events Act'i (1985), kus politsei võib keelata alkoholimüügi staadionil kohe, kui näeb ohtu pealtvaatajate turvalisusele.

The fire safety and safety of places of sport act (1987) seab üldised reeglid sportimispaikade turvalisusele.

The Football Offences Act (1989) abil reguleeritakse pealtvaatajate pääsu staadionidele Inglismaal ja Walesis. Antakse välja spetsiaalseid pealtvaatajate litsentse staadionidele pääsuks. Selline litsentsisüsteem aitab kehtestada piiranguid poolehoidjatele, kes on pannud toime korrariikkumisi, ja piirata nende osalemist võistlustel, mis toimuvad väljaspool Inglismaad ja Walesi piire.

The Football Offences Act (1991) kehtestab karistused pealtvaatajatele, kes mängu toimumise ajal reegleid rikuvad, nagu näiteks rakettide viskamine väljakule, rassistlik käitumine ja mänguväljakule jooksmine.

The Football Disorder Act (2000) abil on võimalik määrata karistus ka inimesele, kes otseselt ei ole vägivaldaaktiga seotud, kuid kelles nähakse ohtu edaspidistele üritustele. Politsei saab takistada võistkonna poolehoidja lahkumise riigist ja võib korrariikkujat vahistada tõestusmaterjali kogumiseks kuni neljaks tunniks. Toetudes antud seadusele võib politsei nõuda korrariikkumise toimepannud kodaniku kohtusse ilmumist 24 tunni jooksul, et pärida aru, miks intsident toimus ja vajadusel väljastada staadionikeelu. Antud seaduse vastuvõtmisel vähenes huligaanitsejate arv ja seadust pikendati 2004. ja 2006. aastal toimuvate jalgpalli tiitlivõistluste mängudeni.

Inglismaa kohus võib määrata siseriikliku staadionikeelu kuni kolme aastani ja rahvusvahelise staadionikeelu kuni 10 aastani. Antud keelu rikkumine toob kaasa rahatrahvi 5000 naelsterlingi ulatuses või kuni kuuekuulise vanglakaristuse.

1992. aastal loodi Inglismaal The National Criminal Intelligence Service (NCIS) võitlemaks organiseerunud kuritegevuse vastu. Samal aastal ühines NCIS-iga nn. jalgpalli osakond, kes oli loodud 1989. aastal informatsiooni kogumiseks ja levitamiseks jalgpallivägivalda tõkestamiseks Inglismaal ja väljaspool seda (http://www.ncis.co.uk/PRESS/26_00_02.asp). Hetkel osaleb NCIS jalgpalliosakond pea kõigil suuremate sise- ja välisriiklike spordiürituste korraldamisel ja on võistluste organiseerimisel nõuandvaks organiks küsimustes, mis puudutavad turvalisuse tagamist. Organisatsiooni juurde on moodustatud vägivallatsete andmebaas, kuhu

sisestatud korrarikkujate süüteod on eraldi läbi vaadatud. NCIS-i jalgpalliosakonna poolt on loodud ka üldtuntud ja rahvusvaheliselt kasutatavad pealtvaatajate kategooriad, kus kategooria A iseloomustab rahumeelseid, B võimalikke korrarikkujaid ja C vägivaldseid poolehoidjaid.

2003. aastal alustas valitsus kolmeaastast finantseerimisprogrammi koos Jalgpallitoetajate Föderatsiooniga eesmärgiga kujundada mängude vaatamise ja käitumise põhimõtteid. Jalgpalliga seonduv tegevus on Inglismaal tõhus vahend erinevate sotsiaalsete gruppide kaasamiseks ühiskondlikku ellu. Jalgpallil on määrav osa kriminaalpreventsioonis, anti-sotsiaalse käitumise ja narkosõltuvuse vältimisel ning sotsiaalsel integreerumisel. Jalgpallile rajatud sotsiaalsed projektid on eelkõige suunatud 10-16 aastaste paheliste noorte ümberkujundamisele.

Lisaks eelpool mainitule koostas Jalgpalli Litsentseerimise Organisatsiooni (Football Licensing Authority) töögrupp 2003. aastal juhised spordibaasidele, puuetega inimeste kohtlemiseks ja neile sobilike tingimuste loomiseks.

Austria

Austrias on spordivägivalla ennetamine Siseministeeriumi valitsemisalas. Konventsiooni põhimõtted kajastuvad erinevates turvanormides ning kohalikele omavalitsustele on pandud suur vastutus spordivägivalla ennetustöös.

2002. aastal kehtestasid mõningad Austria jalgpallistaadionid karmimad reeglid rassismi ja ksenofoobia vältimiseks võistluspaikades ning korraldasid temaatilisi õppepäevi.

2003. aasta suurima spordivägivalda ennetava tegevusena võeti kasutusele madalamad tõkked ja barjäärid staadionidel pealtvaatajate eraldamiseks. Käesoleval ajal on laialt levinud trend, kus staadionidelt eemaldatakse erinevad turvatarad ja aiad, mis eraldavad pealtvaatajaid mängijatest, sest just taolised tõkked tekitavad pealtvaatajates lisavaenu ja hävitamiskirge.

Bulgaaria

2003. aastal töötas Bulgaaria Noorte- ja Spordiministeerium koos kohalike omavalitsuste assotsiatsiooniga välja reglemendi jalgpallimängude ajal linnades korra kehtestamise ja selle hoidmise kohta. Moodustati vastav komitee turvalisuse nõuete järgimiseks spordiürituste ajal, milles osalevad Politsei, päästeüksused, noorte- ja spordiministeerium, jalgpalliföderatsioon, kohalikud omavalitsused ja jalgpalli

esimese liiga esindajad. Suuremaks ebaõnnestumiseks oli “Jalgpallihuligaansuse ja vägivald spordis” seaduse eelnõu (The draft law on football hooliganism and violence in sports) tagasilükkamine Spordi Parlamentaarses Komitees.

Belgia

Esimene legislatiivne tekst, mis puudutas sporti ja sellega seonduvat, tuli Belgias välja 1958. aastal, ja see püüab reguleerida vägivaldset käitumist poksivõistlusel poksijate vahel. Spetsiaalsed kaitsenormid on Royal Decree's, mis on vastu võetud 17. juuli 1987, kehtestatud vältimaks juhuslikku tegutsemist kriisisituatsioonides.

1998. aastal võeti Belgias vastu “Law concerning the security at football matches”, mida modifitseeriti 2003. aastal. Antud seaduses on väga täpselt defineeritud, mis on jalgpallivõistlus, rahvusvaheline jalgpallivõistlus, staadion, kes on steward, organiseerija jne. Seadusega on võistluse korraldajale pandud järgimiseks kindlad nõuded, nagu näiteks tuleb enne mängu algust pealtvaatajaid teavitada reeglitest, mis jalgpallimänguga kaasnevad, samuti on organiseerija õlgadel turvalise piletimüügi tagamine. Seaduses on ära toodud stewardite õigused ja kohustused. Seaduse abil saab väga täpselt määrata karistusi erinevate toimepandud süütegude eest nii korrarikkujale, kellele saab kehtestada seejärel administratiivse staadionikeelu, kui ka korraldavale organisatsioonile, kui ei ole käitunud vastavalt kehtestatud reglemendile. Administratiivne staadionikeeld antakse välja ametniku poolt, kelle on määranud kuningas ja keeld võib ulatuda kolmest kuust viie aastani. Seadus määratleb ka karistuse piletitega hangeldamise eest, mis võib alata rahatravist ja lõppeda kolmeaastase vanglakaristusega. Antud tegevuse eest võib määrata ka kohtuliku staadionikeelu kuni 10 aastaks.

Tšehhi Vabariik

Tšehhi Vabariik on talitanud Konventsiooni paragrahv 3 (1) c nõuetele vastavalt, kus osalisriik kohaldab või vajadusel võtab vastu õigusakte, mis näevad ette vägivallatsemises või muudes korrarikkumistes süüdi mõistetud pealtvaatajatele kohaste karistuste määramise või halduspiirangute kehtestamise. Tšehhi kriminaalseadust kohaldatakse ka spordiüritustel tehtud süütegudele. Kriminaalseadustik eksisteerib eraldi distsiplinaar- ja tsiviilsanktsioonidest.

2002. aasta suurim projekt jalgpalli propageerimiseks oli Tšehhi Jalgpalliassotsiatsiooni poolt korraldatud “Jalgpall-Jah, Narkootikum-Ei”

2003. aastal toimus põhjalik Tšehhi seadusandluse analüüs, eesmärgiga lisada ja võtta vastu uusi akte spordivägivalla takistamiseks. Spordivägivalla preventsionis osalevatele politseispetsialistidele koostati juhend erinevates situatsioonides tegutsemiseks. 2003. aastal lülitas Tšehhi Siseministeerium pealtvaatajate vägivaldsuse teema koolides toimuva üldise sotsiaal-preventsiooni programmi, kus vastava väljaõppe saanud õpetajad iseloomustavad erinevaid sotsiaalseid kõrvalekaldeid. Vahetult pärast loengut saadakse lastelt tagasiside, nende kõne või joonistuste kaudu.

Itaalia

1989. aastal Itaalias välja antud seadus No. 401 reguleerib vägivalla tekkimisega seonduvaid küsimusi spordiüritustel. Artikkel 7 antud seaduses sätestab, et karistatakse igäuhte, kes häirib võistluse normaalset läbiviimist. Erinevate korrariikumiste eest on Itaalias kohandatud tsiviil- ja kriminaalseadusi. Antud seadustega saab pidevatele korrariikujatele määrata ka staadionikeelu. Hilisemad seadused laienevad võistluspaika ümbritsevale alale. Spordiehitiste turvalisusega seonduv on Itaalia Siseministeeriumi valitsemisalas. Alkohool on keelatud. Konventsiooni paragrahv 3 on leidnud tugevat kajastamist erinevates Itaalia regulatsioonides.

2002. aastal otsustati, et klubidel on keelatud toetada oma organiseerunud või mitteorganiseerunud poolehoidjaid rahaliselt, et vältida äraostmise võimalust. Klubi on vastutav kõikide loosungite ja sümbolite eest, mis asetsevad spordihoones ja on presenteeritud klubi poolehoidjate poolt. Samuti on klubi vastutav pealtvaatajate poolt esitatavate laulusõnumite eest. Teise meeskonna poolehoidjate tegude ja loosungite sisu eest klubi vastutust endale ei võta. Vahetult enne mängu algust peab klubi informeerima oma toetajaid sellest, millised sanktsioonid klubile rakendatakse, kui nad põhjustavad ebameeldivaid intsidente spordiareenil või selle ümbruses. Klubid on vastutavad nende *manageride* poolt väljaöeldud lausete sisu eest, kui antud *statemendid* õhutavad vägivaldsele käitumisele. Vägivalla esinemisel kasutatakse erinevaid sanktsioone, nagu trahvid, “tühjadele tribüünidele” ehk ilma pealtvaatajateta mängu mängimine, diskvalifitseerimine mänguväljakult ja staadionikeelud. Spordiga seonduvate probleemide lahendamiseks on Rahvaohutuse osakonna (Department of Public Safety) poolt loodud Riiklik Spordiürituste Vaatluskeskus (National Observatory on Sport Events). Vaatluskeskust juhitakse Director of Public Order

Office kaudu ja antud keskus koosneb Rahvusliku jalgpalliassotsiatsioonide divisjonide esindajatest, assotsiatsioonide kontrollorganitest, rongi ja mototee kompaniide esindajatest ja Politseist. Vaatluskeskus vastutab järgmiste tegevuste eest:

- a. viib läbi uuringud, mis käsitlevad vägivalda ja mittetolerantset käitumist spordiüritustel
- b. edendab ja organiseerib preventiivseid üritusi
- c. organiseerib koostööd riiklike ja mitteriiklike organisatsioonidega püüdes kaasata spordiüritustele alkoholi- ja narkosõltuvuses olevaid inimesi.
- d. nõustab klubisid turvameetmete rakendamisel
- e. koostab aasta-aruande spordivägivallaga seotud intsidentide kohta.

Igal aastal toimub rassismivastane päev, kus osalevad kõik rahvuslikud klubid. Department of Public Safety poolt on loodud Rahvuslik Jalgpalliinformatsiooni Keskus, kus saab informatsiooni pea kõigis jalgpalli ja sellega seonduvates küsimustes.

Holland

Esimesena Euroopas moodustati Hollandis informatsioonipunkt spordivägivalla juhtumite kogumiseks (*H. Groenevelt, Conference Eurofoot, Brussels, Belgium, 15 April 2002, CIV in the Netherlands*). 1986. aastal loodi Dutch Central Information Unit for Hooliganism ehk lühendatult CIV, mis hetkel kuulub Hollandi Politsei koosseisu, kuid peamiseks koostööpartneriks on Siseministeerium. 1997. aastal toimus kaklus Ajax'i ja Feyenoord jalgpalliklubide toetajate vahel, kus hukkus 1 inimene. See oli aluseks valitsuse ja erinevate organisatsioonide vaheliste kokkulepete sõlmimisel vägivalla tõkestamiseks. Teiste kohustuste hulgas on CIV vastutav ka riikliku jalgpallihuligaanide andmebaasi pidamise eest, mis sisaldab muuhulgas võistluste raporteid, informatsiooni korrakaitsejõudude, vahistatud toetajate, staadionikeeldude ja määratud karistuste kohta. Antud andmebaasi saavad kasutada Hollandi Jalgpalli Assotsiatsioon ja Crown Prosecution Service, mis tagab informatsiooni kiire leviku ja adekvaatsuse (*H. Groenevelt, Conference Eurofoot, Brussels, Belgium, 15 April 2002, CIV in the Netherlands*).

2002. aastal määras Hollandi Jalgpalli Assotsiatsioon lisatrahvi isikutele, kes on saanud staadionikeeldu ja seda rikkunud. Siseriiklik staadionikeeld võib ulatuda 12 kuuni, ning selle rikkumist saab trahvida kuni 450 EUR-i ulatuses. Public

Prosecutions Departmenti soovitusel laiendati 2002. aastal riiklikku andmebaasi “Football tracking system”, et veelgi detailsemalt iseloomustada korrariikkumise toimepannud toetajat. Hollandis edastab politsei spordikorrariikkumiste andmed Public Prosecutions Departmentile eeluurimiseks, kes omakorda otsustab, kas anda andmed edasi Hollandi Jalgpalli Assotsatsioonile. Juhul, kui seda tehakse, peab assotsiatsioon tingimusteta kehtestama korrariikkujale staadionikeelu. Toetudes tsiviilõiguse paragrahvidele on Hollandi Jalgpalli Assotsatsioonil võimalus väljastada jalgpallikeeld kiiremini kui seda saaks teha kohus.

Lisaks eelpool nimetatule külastavad mõned klubid koos oma mängijatega kohalikke koole ja selgitavad jalgpalli ja ausa mängu põhimõtete olemust. Klubid Hollandis loovad enda juurde laste fännklubisid, et tõsta jalgpalliteadlikkust.

Poola

2002. võeti Poolas vastu Massiürituste turvalisuse seadus (The Act of the Safety of Mass Events), mis kohustab ürituse või võistluse organiseerijaid tagama spordiürituste osalejate ja pealtvaatajate turvaabinõud. Lisaks korraldati politseinikele spordiklubide ja organisatsioonide poolt erinevaid koolitusi. “The Law on the safety of mass-participation events” võeti Seimi poolt vastu 22. augustil 1997. aastal. Antud seadus puudutab otseselt jalgpallivõistlusi ning paneb peamise vastutuse ürituse korraldaja õlgadele. Antud seaduse raames on kohalikul omavalitsusel õigus keelata spordiürituse toimumine, kui seda peetakse ümbritsevale keskkonnale liialt ohtlikuks. Seadusega määratakse ära materjalide ja esemete nimekiri, mida staadionile kaasa võtta ei tohi. Antud seaduse abil saab kohus määrata staadionikeelu kuni 3 aastaks. Seadus lubab määrata ürituse toimumise ajaks politseijärevalve isikule, kes on varem korda rikkunud. See kindlustab korra ka erinevate tasememängude toimumise puhul nagu näiteks jalgpalli 3 või 4 liigas.

2003. aastal moodustas Poola Jalgpalliassotsiatsioon spetsiaalse fondi turvalisuse parandamiseks jalgpallistaadionidel. Samuti esitleti spetsiaalset elektroonilist pealtvaatajate sissepääsukaarti, kus inimese isik kontrollitakse koheselt arvuti poolt. Antud süsteemi hakatakse kasutama ainult kõrge riskiohuga mängude ajal. Valmimisel on Turvalisuse Nõukogu koostatav dokumentatsioon, mis saab olema Massiürituste Turvalisuse Seaduse osa. See lubab Turvalisuse Nõukogul omada oma eelarvet ja annab sellele suurema autonoomia turvalisuse tagamiseks.

Serbia ja Montenegro

Vaatamata vähesele elanike arvule, esineb Serbia ja Montenegros spordivägivalda küllaltki palju. Seetõttu muudeti 2003 aastal Kriminaalkodeksit, millega tagati võimalus selliste pealtvaatajate karistamiseks, kes panevad toime korrarikkumisi. Samal aastal võeti koostöös Serbia ja Montenegro Siseministeeriumi ja Haridus- ning Spordiministeeriumiga vastu "Vägivalla takistamise seadus spordiüritustel" ja loodi siseriiklik komitee spordivägivalla vastu võitlemiseks. Vägivalla takistamise seadus sätestab täpselt definitsioonid spordiürituse, organiseerija, mänguaja ja väljaku kohta. Kirjeldatakse, millised tegevused spordiüritustel kuuluvad väärkäitumise alla. Sellisteks on näiteks: alkoholi ja narkootikumide tarbimine tribüünil, tormiküünalde staadionile sissetoomine ja süütamine, vastaspoole toetajatele määratud tribüünil viibimine jne. Seaduses on ära toodud stewardite kohustused võistluspaigas ja see rõhutab erinevate osapoolte koostöö vajadust spordiürituste organiseerimisel. Seadus kirjeldab kõrge riskiastmega mängude toimumiskohtade kohustuslikke turvanõudeid. Serbia ja Montenegro Siseministeeriumil on õigus võtta kasutusele erinevaid abinõusid turvalisuse tagamiseks spordivõistlustel kuni ürituse keelamiseni. Antud seadus sätestab ka eraisiku karistuse, milleks on vanglakaristus kolmest kuust kuni 1 aastani, kui isik eksib seaduses äratoodud turvareeglite vastu, provotseerides näiteks vägivalla puhkemist, loopides erinevaid esemeid staadionile ja tribüünidele, põhjustades kehalisi vigastusi jne. Samuti on seaduses ära toodud juriidiliste isikute karistused ja vastutus.

Hispaania

Hispaania Royal Decree 769/93 sätestab regulatsioonid spordivägivalla ennetamiseks. Hispaania on aktiivselt osalenud ka T-RV Alalise Komitee töös. Näiteks väitis 17-ndal alalise komitee koosolekul Hispaania esindaja, et on alustatud tõkete eemaldamist jalgpallistaadionitelt, sest need eraldavad ja liigitavad liialt pealtvaatajaid ning samas ka segavad mängu nautimist areenidelt. Selline toiming oli võimalik vaid tänu sellele, et kasutusele võeti rohkem turvakaameraid, stewardeid, eraturvamehi ning märgatavalt enam pöörati tähelepanu piletite müügile, inimese pileti ja istekoha vastavusele ja suurendati võistlusel osalevate klubide vastutust.

2003. a muudeti Hispaanias 1990. aastal vastu võetud "Spordi seadust", et parandada spordiüritustel turvalisusega seotud nõudeid. Kirjutati alla kokkulepe Siseministeeriumi, Hispaania Kuningliku Jalgpalliföderatsiooni, rahvusliku

professionaalse jalgpalliliiga ja Hispaania jalgpallurite assotsiatsiooni vahel, et arendada ja täitmiseks võtta programm “Abinõud spordivägivalla ennetamisel”. See programm sisaldas ka reguleerivaid abinõusid.

Rahvuslik jalgpallivägivalla vastu võitlemise komitee jätkab ”Spordisolidaarsuse” nimelist kampaaniat, mille raames tunnustatakse mängijaid, kohtunikke ja klubisid, kes on andnud panuse vägivalla vastu võitlemisel ja AUSA Mängu põhimõtete tutvustamisel laiemale ringkonnale.

Portugal

Seoses Euroopa Meistrivõistlustega Portugalis on võetud vastu rida uusi seadusandlikke lahendusi spordivägivalla tõkestamiseks. Kriminaalkuriteona käsitletakse mustal turul piletitega kaubitsemist, esemete loopimist väljakule ja areenile. Juriidiliselt korrektselt on võimalik määrata kuni viieks aastaks staadionikeelde. Loodi andmebaas inimeste kohta, kellele selline staadionikeeld on määratud. Ajutiselt on politseil mängude ajal õigus inimene arreterida 24 tunniks ning kiirendatud korras on võimalik korrarikkuja riigist välja saata. Paigaldatud on videokaamerad ja politseil on õigus avalikes kohtades inimesi läbi otsida. Lisaks eelpool mainitule on rangelt sätestatud reeglid staadionil ja selle ümbruses käitumiseks.

11. märtsil 2004. aastal Madriidis toimunud pommiplahvatuse järel on rakendatud mitmeid lisameetmeid nagu, näiteks see, et üle spordiväljakute ei tohi lennata lennukid. Turvalisuse paremaks tagamiseks võetakse appi armeejõud, kus näiteks NATO väed aitavad õhuturvet korraldada (*Security and Safety for UEFA EURO 2004, State of Play, Paulo Comez, Ad Hoc Working Group for the UEFA EURO 2004, 2nd Meeting, Strasbourg, 22 April 2004*).

Soome

1999. aastal on võetud vastu Assamblee Seadus (Kokootumislaki), mis sisaldab ettevaatusabinõusid avalike ürituste kaitsmiseks, sh. jalgpallivõistlused. Seadusandlusega on spordiürituse organiseerijale pandud kogu vastutus, sisaldades veel turvalisuse eest vastutamist. Spordiürituse korraldaja peab pidama läbirääkimisi kohaliku omavalitsuse, staadioni, TV-kompaniide ja päästeametiga. Vastavalt ülalmainitud seadusele peab ürituse korraldaja esitama kohalikule Politseiprefektuurile viis päeva enne võistluse toimumist turvaplaani, kus sisaldub

informatsioon piletimüügi, võistluse riskiastme, turvameeskondade jm. kohta. Spetsiaalne seadus (Laki järjestyksenvalvojista 1999) sisaldab stewardite õigused ja kohustused.

Türgi

2002. a võeti Türgis kasutusele 8 artiklist koosnev seadusandlik regulatsioon spordivägivalla ennetamiseks staadionidel. Ära on keelatud igasugune alkoholi pruukimine, provotseerivate lausete hüüdmine. Mängu korraldav klubi (koduklubi) peab vastutama turvalisuse eest. Spordiklubide liidrid ja teised võistkonna liikmed või sellega kokkupuutuvad isikud ei tohi teha provotseerivaid märkusi ajalehtedes või mujal meedias. Spordiväljakute sissepääs ja väljapääs peavad olema organiseeritud turvaliselt ja mugavalt. Piletite müük ei ole lubatud kõrvalistel isikutel, vaid ainult korraldava organisatsiooni poolt lubatud inimestel.

Iirimaa

Iirimaaal kehtivad spordivägivalla ennetamisel järgmised seadused:

1. Kriminaalseadus (Criminal Justice) 1994,
2. Joovastavate vägijookite seadus (intoxicating Liquor Act) 2000,
3. Kauplemissaadus (Casual Trading Act) 1995,
4. Tulirelvade seadus (Firearms and offensive Weapons Act) 1990.

Kohalikul tasemel on välja antud käsiraamat stewarditele, kus kirjeldatakse nende kohustusi ja vastutust.

Saksamaa

Spordivägivalla ennetamisele hakati Saksamaal tähelepanu pöörama alles 1988. aastal toimunud EM-i ja 1990. aastal Itaalias toimunud MM-i ajal. Alates 1991. aastast on võetud vastu erinevaid otsuseid politsei ja teiste kompetentsete asutuste ning spordiorganisatsioonide poolt spordivägivalla ennetamiseks. Avaliku korra tagamise eest vastutab Saksamaal Politsei, kelle kohustused ja õigused on sätestatud Code of Criminal Procedure.

Prantsusmaa

Seoses sellega, et inimeste huvi vaba aja sportliku sisustamise vastu on märkimisväärselt kasvanud, on Prantsusmaal nii riik kui spordiorganisatsioonid võtnud kasutusele meetmed spordiürituste turvalisuse tagamiseks. 1992. aastal vastu võetud seadus määratles kriteeriumid spordivarustusele ja spordiehitiste rajamise ehitusnõuetele. 1993. aastal vastuvõetud seaduses on täpsemalt kirjeldatud abivahendid ja meetmed vägivaldsete tõkestamiseks spordiüritustel nii pealtvaatajate kui mängijate vahel. 1995. aastal vastu võetud seadus käsitleb turvajõududega seonduvaid küsimusi.

Ungari

Enne 2002. aastat oli Ungari võtnud kasutusele meetmed vaid alkoholimüügi takistamiseks jalgpallivõitluste ajal. 2002. aasta algul jõustus Ungaris Spordiseadus (Act CXLV On Sports). Juba sama aasta märtsiks oli vastavalt seadusele antud välja 27 staadionikeeldu keskmise piiravusajaga 9.5 kuud (minimaalne 6 kuud ja maksimaalne 2 aastat). Käesoleva ajani jätkub 2000. aastal Ungari noorte ja spordiministeeriumi eestvedamisel käivitunud ja edukaks kujunenud projekt "Cheer, don't fight".

Riigid, kus jalgapallivägivalda ennetavaid seadusandlikke meetmeid on vähem käsitletud (Küpros, Taani, Sloveenia, Šveits, Makedoonia ja Island)

Küprosel on moodustatud riiklik komitee spordivägivalla ennetamiseks, viidates konventsiooni artiklile 2, kus sätestatakse, et osalisriik koordineerib valitsusasutuste ja muude avalike asutuste tegevust. Komitee eesmärk on võidelda pealtvaatajate vägivalla ja muude korrarikkumiste vastu. Vajadusel moodustab osalisriik koostööorganid.

Taani oli esimesi riike, kes ratifitseeris konventsiooni kohe, kui see avati allakirjutamiseks, kuigi probleeme spordivägivallaga seal praktiliselt ei esine. Pealtvaatajate tribüünidel on õlletarbimine keelatud ja seda nii meistri- kui madalamate liigamängude ajal. Turvalisust tagavad ka vastavalt konventsiooni artiklile 3 (4) a kehtestatud juhised ja instruksioonid, mis sätestavad, et nii staadioni projekteerimisel kui ka ehitamisel arvestatakse pealtvaatajate turvalisuse nõuet.

Pealtvaatajate vägivalla tõkestamiseks rajatakse barjääre ja tarasid, et anda turva- ja politseijõududele võimalus tõhusalt tegutseda rahvahulga kontrolli all hoidmiseks.

Sloveenias on spordivägivallaga seonduv Sloveenia Rahvusvahelise spordikoostöö komitee alam-komitee Anti-Violence Committee alluvuses. Komitee pöörab tähelepanu informatsiooni ja kogemuste vahetamisele ning riiklike ja mitteriiklike organisatsioonide koolitamisele spordivägivalla ennetamise teemadel.

Spordivägivald Šveitsis ei ole probleemiks ning ehk seetõttu on otsustanud Šveitsi Föderaalvalitsus viivitada seadusega riikliku huligaanitsejate andmepanga loomise kohta, kuna nende arvates on see vastuolus "isiklike andmete turvalisusega". 2002. a. asutati Šveitsis Organisatsioon spordivägivalla likvideerimiseks spordiüritustel.

Islandil anti välja seadus profipoksi keelustamise kohta juba 1956. aastal. Peale konventsiooni on spordivägivalda ennetavaks aktiks ka Islandi Haridusministeeriumi poolt välja antud Spordiseaduse artikkel 14, mille kohaselt on Haridusministeerium vastutavaks ministeeriumiks turvanõuete elluviimisel spordiehitistes.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et viimastel aastatel pööratakse järjest enam tähelepanu spordivägivalla ennetamisele erinevates riikides. Kui esimesed preventiivsed seadused vägivalla takistamiseks võeti vastu 1956. aastal Islandil ja 1958. aastal Belgias, siis ka tänapäeval nähakse spordivägivalla ennetavate meetmete rakendamist seadusandluses parima vahendina spordivägivalla ärahoidmisel. Kui varasematel aastatel tähtsustati tööühmade ja komisjonide moodustamist, mis pidid välja töötama tegevuskava vägivalla vastu võitlemisel spordiüritustel, siis paaril viimasel aastal rakendatakse antud tööühmade poolt tehtud edukalt seadusandlustes ja normatiivaktides. Viimase paari aasta jooksul on spordivägivalla vastu võitlemise komiteed loodud Serbia ja Montenegros, Sloveenias ja Makedoonias, mis laseb arvata, et peagi võetakse ka nendes riikides seadusandlikul tasemel vastu meetmed vägivalla ennetamiseks. Siinkohal on Serbia ja Montenegro teistest veidi ette jõudnud, võttes 2003. aastal vastu spetsiaalselt jalgpallivägivalda ennetava seaduse.

Levinud on erinevad sotsiaalsed preventiivse sisuga programmid näiteks Hollandis, Hispaanias Ungaris ja Tšehhis, kus jalgpallurid või muud sportlased külastavad koolimaju ja peavad loenguid õpilastele fair play tähtsusest. Itaalias, Saksamaal ja Austrias on taolised sotsiaalsed programmid suunatud rassivaenu leevendamiseks.

Riikides, kus spordivägivald on enam levinud, on võetud kasutusele keeldude ja käskude süsteem. Näiteks nagu Inglismaal, Belgias, Itaalias ja Türgis on rahalised

trahvid võistluse korraldamisel tehtud vigade eest kõrged. Samuti on korrarikkujatele määratud kõrged karistused kuni vabadusekaotuseni välja.

Eraldi võib vaadelda riike, kus on toimunud või lähiajal toimumas võistlused EM või MM tiitlile jalgpallis. Portugalis võeti vastu rida ajutisi seadusi, mis kehtivad vaid teatud perioodi jooksul. Ühe näitena võib tuua, et Portugalis EM finaaltorniiri ajal käsitleti esemete pildumist staadionile kriminaalkuriteona.

Riikides nagu Soome, Poola, Austria jt. on levinud kord, kus kohalikul omavalitsusel on suur vastutus spordiürituse toimumise eest. Kohalikul omavalitsusel on õigus keelata spordiürituse toimumine, kui see nende arvates ei vasta turvalisuse nõuetele.

Vaadeldes Eestit teiste Euroopa riikide kõrval, võime öelda, et tegutseme vastavalt üldisele põhimõtetele, viies Eesti Spordiseaduse eelnõusse sisse peatüki "spordiürituste korraldamise nõuded", et ennetada võimalikke tõsiseid korrarikkumisi spordiareenidel.

5 ETTEPANEKUD SPORDIÜRITUSTE KORRALDAMISE NÕUETELE EESTI SPORDISEADUSE EELNÕUSSE

5.1 Spordiseaduse muutmise vajadus

06. novembril 2002. a. ratifitseeriti Eesti Riigikogus “Jalgpallivõistluste ja teiste spordiürituste pealtvaatajate vägivalda ning muid korrarikkumisi käsitlev Euroopa konventsioon”. Konventsioonist tuleneb rida kohustusi, mida osalisriigid peavad arvestama oma õigusaktide vastuvõtmisel. Konventsioon puudutab eelkõige pealtvaatajatevahelist spordivägivalda, mis võib esineda tippklubide jalgpallivõistlustel. Riik võttis endale antud konventsiooni ratifitseerimisel kohustuse võidelda efektiivselt spordivõistluste, eriti jalgpallimatšide pealtvaatajate korrarikkumiste ja vägivaldsuse vastu. Parim võimalus näidata rahvusvaheliselt sellest teemast lugupidamist ja arusaamist on kehtestada spordiürituste korraldamiseks kindlad nõuded seadusandlikul tasemel.

Seega eesmärgiks on Spordiseadusesse Konventsioonist tulenevate uute nõuete sisseviimine, nähes ette negatiivseid protsesse, ennetades ja tõkestades pealtvaatajatega seotud vägivalda. Käesoleva töö alusel on autor teinud Eesti Spordiseaduse eelnõusse ettepanekud viia sinna sisse sätted, mis võimaldaksid rakendada vajalikke ennetusmeetmeid spordivägivalla ärahoidmiseks. Konkreetseks rakenduseks oleks koostöö aktiveerimine spordivägivalla ärahoidmisel kohaliku omavalitsuse ning spordiüritust korraldava organisatsiooni vahel ja võistluspaika ilmumise avalik-õigusliku keelu sätestamine isikule, kes juba kord spordiüritusel on korda rikkunud.

Esimese sättena, mis peab olema Spordiseaduses kajastatud, on vastavate spordialade võistluste nimekirja koostamine, millede toimumisel Eestis tuleb erinevaid preventiivseid meetmeid rakendada. Kuna Eestis on juba esinenud “jalgpallihuligaansusi”, mida Politsei on vaigistanud, siis jalgpalli lisamine sellesse loetellu on vältimatu. Toimub ka jalgpalliüritustel vägivaldajuhtumite arvu registreerimine Politseiameti korrakaitseosakonnas. Korrarikkumisi on esinenud ka korvpalli- ja jäähokimatšide toimumise ajal, ning kuigi nende registreerimist politseiameti poolt ei toimu, on vajalik nende spordialade liitmine antud loetellu. Samas ei pea eelnõust tulenevaid nõudeid rakendama kõikide eelnimetatud

spordialadega seotud võistlustele, vaid see on piiratud teatud koondise või meistriliiga mängudega.

Allpool esitatakse spordialade ja nende võistluste loetelu, mis on vaja lülitada Spordiseaduse osasse “Spordiürituse korraldamise nõuded”:

1. jalgpalli, jäähoki ja korvpalli A-koondise mäng ja turniir;
2. meistriliiga jalgpalliklubi UEFA karikasarja mäng või turniir;
3. meistriliiga jalgpalliklubi, jäähoki ja korvpalli sõpruskohtumine välismaise klubi või koondisega.

A-koondise all mõistetakse rahvuskoondist, kus Eestit esindavad nii Eesti kui välismaa klubides mängivad Eesti kodanikud. Meistriliiga moodustub riigi tugevamatest klubidest.

UEFA karikasarja mäng hõlmab kolme mängusarja:

1. Intertoto (mängude sarjast võtab osa riigi IV jalgpalliklubi)
2. UEFA Cup (mängude sarjast võtavad osa riigi II ja III jalgpalliklubi);
3. Champions League (mängude sarjast võtab osa riigi I jalgpalliklubi).

Viimasel ajal avaldub uus tendents, et staadionidelt hakkab vägivaldsemine ning jalgpalliga seonduv vägivald kanduma areenidelt üle linnakeskustesse ja baaridesse. Paljud intsidendid sünnivad fännide liikumistel võistluspaikadesse ja kaklused ning löömingud toimuvad hästiorganiseeritud gruppide juhendamisel ja poolehoiul, kus informeerimiseks kasutatakse modernseid kommunikatsioonivahendeid nagu mobiiltelefonid ja internet. Vägivald võib ilmned igal pool, kus toimub suuremate fännigruppide kogunemine. Asja muudab halvemaks alkohol. Seetõttu ei ole pealtvaatajate vägivald preventiivne tegevus ainuüksi võistluse korraldaja ega võistluspaiga omaniku ülesanne. Seadus peab määratlema preventiivse tegevuse kõik läbiviijad.

Juba Taylor (1971 b) rõhutab, et peab arendama klubide ja toetajate vahelist läbikäimist turvalisuse tagamisel. (*Conference of the Role of Local and Regional Authorities in Preventing Violence at Sport Events*). Kohalikel omavalitsustel on võtmeroll turvalisuse tagamisel, nagu see on ka spordiklubidel, organisatsioonidel ja riigiasutustel. Efektiivne politseitöö ja hea turvajuhtimine on esmasel tegurid pealtvaatajate vägivaldsemise ennetamisel. Kindlasti tuleb arvestada ühiskonna sotsiaalse heaolu taset, kas igapäevaelu on turvaline, kas on olemas kollektiivselt üheselt mõistetavaid ja jagatavaid väärtusi. Tähtis on, et erinevad organisatsioonid töötaksid ühise eesmärgi nimel, ühtse filosoofia alusel. Igal organisatsioonil on selgelt

piiritletud ülesanded ja vastutamispirkonnad. Kohalik omavalitsus peab töötama välja strateegia, kuidas erinevates olukordades tegutseda. Kindlasti peab olema tegu kohaliku omavalitsuse juhtorganiga, kes antud tegevust koordineerib, sest ainult linna või vallavalitsus omab täielikku ülevaadet territooriumil toimuvast ja peab vastutama inimeste turvatunde eest 365 päeva aastas. Kohalik omavalitsus peab looma tegevuskava, töötama koos politsei, arstiabi ja päästeteenistusega. Kohalik omavalitsus on vastutav ehitusdisaini eest ja staadioni majandamise eest. Positiivselt ja probleemideta sujuvad spordiüritused aitavad kaasa ka linna imago tõstmisele. Kohalik omavalitsus peab suutma saavutada koostöös ajakirjandusega seda, et ei kajastata mitte ainult kuumi uudiseid mängijatevahelistest vastuoludest, vaid suunatakse inimesi mõtlema ka tagajärgedele, mida rahutused ja kallaletungid võivad põhjustada. Tihti korraldatakse linnades suuremaid spordivõistlusi, kuhu saavad osalejad ja poolehoidjad erinevatest riikidest. Sellisel juhul on väga efektiivne nn. Fan –Embassies´ide ehk fännide infopunktide avamine kohalikes omavalitsustes. Antud punktis leidub küllaldane informatsioon mängude ja kultuurisündmuste kohta, samuti pakub see ülevaadet odavatest ööbimisvõimalustest. Fännide ja tavakodanike segunemine loob sõbraliku ja lõbusa atmosfääri, kus turvaline õhkkond tekib iseenesest (http://www.ncis.co.uk/PRESS/26_00_02.asp). Viimasel ajal on erinevates Euroopa riikides aktiivselt avatud ka rahvuslikke jalgpalli informatsioonipunkte, kus toimub igasuguse jalgpallialase informatsiooni kogumine ja jagamine ning samuti erinevate preventiivsete tegevuste koordineerimine. Eestis on selliseks informatsioonipunktiks alates 2004. aastast Julgestuspolitsei Korrakaitseosakond.

Kui huvi jalgpallimatši vastu on suur ja suurem osa inimestest areenile ära ei mahu, siis võib kohalik omavalitsus võtta vastu otsuse suurte ekraanide paigaldamiseks avalikesse kohtadesse. Antud olukorras on loomulikult turvalisuse eest vastutamine tohutult raskendatud ja aitab abinõu, et platsile ekraani juurde pääsemiseks tuleb läbida turvavärav, kus kontrollitakse kül- ja tulirelvade puudumist.

Turvalisuse tagamine ei ole ainuüksi politsei asi. Turvalisus tähendab, et inimesed tunneksid ennast staadionil vabalt ja hästi, leiaksid kiiresti oma kohad ja vajalikud teeninduspunktid. Sellises olukorras on võimalik märgatavalt vähendada vägivallopuhanguid. Turvalisuse tagamisele ei tohi pöörata tähelepanu ainult mängupäeval, vaid pidevalt, viies läbi koolitusi noortele ja pakkudes spordiklubide juures võimalust lastel koos tippmängijatega harjutada. Kohalik omavalitsus peab

suutma luua festivaliatmosfääri ning seda mitte ainult linna külalistele, vaid ka kohalikele elanikele.

Nagu eelpool mainitud, määrab vägivalla ennetamise tõhususe erinevate organisatsioonide vaheline koostöö. Spordiklubid ja organisatsioonid ei tohi jääda ükski vastutama spordivägivalla puhkemise eest. Spordiklubid ja organisatsioonid saavad preventiivset tööd teostada, tegeledes fännklubidega. Töö on mitmekülgne ja mahukas, kuid annab kindlasti tulemusi fännikultuuri mõjutamisel. Selleks peab klubi või organisatsioon kutsuma poolehoidjaid pidevalt kodu ja vöörmängudele, külastama toetajate kogunemiskohti, organiseerima noorte ja poolehoidjate kokkutulekuid, korraldama seminare, vaba-ajaüritusi ning proovima leida antud ürituste teostumisel võimalikult suurt kõlapinda meedias.

Koostöö edendamisel ja turvalisuse suurendamisel saab ka spordialaliit palju ära teha. Näiteks katusorganisatsioonid on liikmesriikide jalgpalliföderatsioonidele, nagu UEFA, kehtestanud oma kindlad nõuded, mille abil litsentseeritakse klubid, kes mängivad riigi meistri- või esiliigadivisjonides. Eesti Jalgpalli Liit on litsentseerinud jalgpalliklubisid alates 2002. aastat ning klubide areng selle aja jooksul on olnud märkimisväärne. Litsents antakse klubile üheks aastaks ning selle saamiseks peavad klubid täitma UEFA poolt kõigi liikmesriikide jalgpalliklubidele kehtestatud ühtseid tingimusi. Jalgpalliklubide litsentseerimise skeem on ära toodud lisa 3.

Vastavalt UEFA otsusele ei ole võimalik klubil rahvusliku liidu poolt väljastatud litsentsita Euroopa klubisarjades 2004 .a hooajal enam võistelda. Kriteeriumid, mida näiteks ka Eestis klubidele esitatakse on jaotatud viide rühma: sportlikud, infrastruktuuri-, personali- ja administratiiv-, juriidilised ning finantskriteeriumid. Klubil peab olema käivitunud ulatuslik noortetöö. Näiteks meistriliiga litsentsi saamiseks peab taotlejal olema vähemalt viis noortevõistkonda, kes mängivad Eesti Noorte Meistrivõistlustel. Staadioni ja treeningtingimused peavad vastama kaasaegsetele nõuetele, kus on eraldi ära toodud nõuded ohutusele, mahutavusele, pealtvaatajate aladele, vastasvõistkonna toetajate paigutamisele ja muudele nõuetele. Tagatud peab olema publiku ja mängijate turvalisus (*Klubide Litsentseerimise Kord 2004. aasa hooajaks. Eesti Jalgpalli Liit.*) Litsentsitaotleja peab nimetama turvalisuse eest vastutava isiku ja ametijuhendis määrama tema õigused ja kohustused.

Käesoleva töö autori arvates on vaja aktiveerida kohaliku omavalitsuse ja võistluse korraldaja vahelisi sidemeid. Teatud spordiala mängude läbiviimiseks peab

ürituse korraldaja vähemalt üks kuu enne ürituse päeva esitama asukohajärgsele kohalikule omavalitsusele kirjaliku spordiürituse läbiviimise teate. Selles märgitakse andmed võistluse korraldamise, protseduurireeglite, parkimise ja vastutuse kohta. Kui taotluses on kohaliku omavalitsuse arvates puudusi, määratakse võistluse organiseerijale uus tähtaeg puuduste kõrvaldamiseks. Kohalik omavalitsus edastab korrektse taotluse kooskõlastamiseks piirkonna politseiprefektuurile, päästeteenistusele ja kiirabibrigaadile, kes võivad turvalisuse osas teha võistluse korraldajale ettekirjutusi. Kohaliku omavalitsuse motiveeritud otsusega võib loa andmisest ka keelduda, kui näiteks loa taotluses ei ole esitatud nõutud andmeid või esinevad muud puudused ning puudusi ei kõrvaldata tähtaja jooksul, kui loa taotlus ei ole esitatud õigeaegselt või kui korraldaja ei täida loa taotluse kooskõlastanud ametkondade ettekirjutisi.

Autori ettepanek on sätestada Eesti Spordiseaduses korraldaja kohustused spordiürituse planeerimisel, ettevalmistamisel ja läbiviimisel, sest korraldaja on kohustatud tagama turvalisuse, korraldama parkimise, tagama võistluspaigas avaliku korra jne. Iga kodumängu või meistriliiga kohtumise eel ei ole korraldajal otstarbekas kohalikult omavalitsuselt võistluse korraldamiseks luba taotleda. Siinkohal võiks käivituda nn. hooajalubade süsteem, kus hooajaluba taotletakse kodumängude korraldamiseks jalgpalli-, jäähoki- või korvpalli meistriliigas. Kodumäng on jalgpalli, jäähoki või korvpalli meistriliigasse kuuluva spordiklubi puhul mäng teise spordiklubi vastu oma koduväljakul või koduhallis, rahvuskoondise puhul aga mäng teise riigi koondise vastu Eesti Vabariigis. Hooajaloe väljastamisega vähendatakse spordiürituse organiseerija ajakulu, kus ta peaks enne igat mängu esitama kohalikule omavalitsusele loa taotluse.

Senine-Lääne Euroopa praktika näitab, et üheks tõhusamaks vägivalatsejate ja muude korrarikujate võistlustest eemalehoidmise vahendiks on võistluspaika ilmumise keeld ehk staadionikeeld. Eri riikide praktikas on teada karistusõiguslikke, haldusõiguslikke ja eraõiguslikke staadionikeelde. Mõnes riigis, näiteks Belgias ja Hollandis, on olemas nii eraõiguslikud kui ka avalik-õiguslikud staadionikeelud. Eraõiguslikke staadionikeelde jagab üleriigiline jalgpalliliit või kohalik jalgpalliklubi, kellele kuulub jalgpallistaadion, kindlaksmääratud kriteeriumide alusel. Sellised staadionikeelud põhinevad tavaliselt omandi- või valdusõigusel. Riik omakorda määrab avalik-õiguslikke staadionikeelde, näiteks lisakaristusena võistluspaigas toimepandud süüteo eest.

Eesti Jalgpalliliit tunnetab juba ammu staadionikeeldude vajadust, mida näitab see, et jalgpalliliit on ise hakanud korrarikkujatele jagama eraõiguslikke staadionikeelde. Politseiamet toetab eraõiguslikke staadionikeeldude süsteemi arendamist, kuid peab seda vahendit üksinda ebapiisavaks. Ka riik peab näitama oma initsiatiivi võitluses spordivõistluste pealtvaatajate vägivaldsusega.

Taolise keelu lisamisel Spordiseaduse eelnõusse kaalus autor eelnevalt erinevaid variante ja konsulteeris Politseiameti korrakaitseosakonnaga, kuidas nn. "staadionikeeldu" sätestada. Ühe variandina jõuti seisukohani lisada uus lisakaristus karistusseadustikku. Siiski saab lisakaristust määrata üksnes kuriteo toimepanemise eest. Karistusseadustik ei tunne väärtegade eest mõistetavaid lisakaristusi. Samas, suurem osa staadionil toimepandud süütegudest on siiski väärted. Hiljem otsustati võistluspaika ilmumise keelu määramine anda politseiasutuse pädevusse, kes otsustab selle avaliku korra ja spordiürituse turvalisuse tagamise eesmärgil spordialaliidu või spordiklubi taotluse alusel või omal algatusel.

Ettepanekuna spordiseaduse eelnõusse pakkus autor välja, konsulteerides Politseiametiga korrakaitseosakonnaga, staadionikeelu haldusõigusliku lahenduse. Isik, kes on peetud kinni väärtete sooritamise tõttu, saab oma õigusi kaitsta vaidega ja kaebusega halduskohtus. Tegemist on konkreetse haldustõkendiga ja selle rikkumine oleks spordiseaduse eelnõus kvalifitseeritav väärtete toimepanemisena. Sellise staadionikeelu puhul on tagatud õiguskindlus, mis eraõiguslike staadionikeeldude puhul on raskesti saavutatav. Sellest tulenevalt peab autor üheks peamiseks spordivägivalla preventiivseks sätteks seda, et Eesti Spordiseadusesse lülitataks seaduslik võimalus keelata teatud isikutel võistluspaika ilmumine. See tähendab, et spordiürituse turvalisuse tagamiseks võib Politseiasutus keelata tähtajaliselt konkreetse spordiala või spordiürituse võistluspaika ilmumise, kui isikul on kehtiv karistus võistluspaigas või selle lähiumbruses toime pandud karistusseadustiku paragrahvides 262 või 263 või alkoholiseaduse paragrahvis 70 või relvaseaduse paragrahvis 89 (11) kvalifitseeritud süüteo eest. Politseiasutusel oleks antud skeemi kohaselt õigus avaliku korra ja spordiürituse turvalisuse tagamise eesmärgil spordialaliidu või spordiklubi taotluse alusel või omal algatusel kohaldada keeldu, kui isik on kantud karistusregistrisse võistluspaigas või selle lähiumbruses toime pandud avaliku korra rikkumise või isikuvastase süüteo eest. Keelata võib tähtajaliselt konkreetse spordialaga või spordiüritusega seotud võistluspaika ilmumise.

Staadionikeeldude süsteem võib tulevikus areneda üle-euroopalikuks. Euroopa Liidu Nõukogus, politseikoostöö töögrupis, on olnud mitmendat aastat arutamisel üle-euroopaliste staadionikeeldude süsteemi loomine, mida saaks rakendada kõrge riskiastmega rahvusvaheliste jalgpallimatšide puhul, eriti aga suurvõistluste EM ja MM ajal. Näiteks Inglismaal antud staadionikeeldu kohaldatakse isiku suhtes ka Austrias ja Šveitsis EM 2008 toimumise ajal. Itaalia eesistumise perioodil arutati Euroopa Liidu Presidendi staadionikeeldude osas liikmesriikide kohustusliku otsuse vastuvõtmist, kuid see jäi tegemata paljude liikmesriikide põhiseaduslike takistuste tõttu. Sama teemat jätkatakse, sest Euroopas toimuvad järjest suuremad spordivõistlused, nagu näiteks MM 2006 Saksamaal ja EM 2008 Austrias ja Šveitsis. Otsitakse võimalusi ühtsete staadionikeeldude, aga ka väljasõidukeeldude kehtestamiseks jalgpallihuligaanidele, mis mõlemad on hetkel olemas ainult Inglismaal ja Saksamaal. Eesti jalgpall ja sport üldse on arenev ja osa pealtvaatajaid on alati korrariikumise toime panema. Seetõttu on avalik-õigusliku staadionikeeldude kehtestamine äärmiselt oluline.

Pealtvaatajate vägivaldset käitumist võivad mõjutada erinevad tegurid. Üheks selliseks võib olla vale piletimüügipoliitika. Samas saab aga organiseerija oskusliku piletimüügi korraldamisega hoida ära pealtvaatajate vahelisi korrariikumiseid. Enamlevinud piletimüügi korraldamise skeem riikidevahelistel mängudel, näiteks Eesti-Venemaa, toimub läbi piirkondliku alaliidu. Spordiklubide vaheliste võistluste korral, näiteks JK Narva Trans – Serbia Montenegro OFK Beograd, on vastutavaks pooleks kodumängu korraldajaks spordiklubi. Alaliitude või spordiklubide aktiivse suhtlemise tulemusena eraldatakse küllasaabuva riigi poolt soovitud piletite arv ja eraldatakse mänguareenil vastasmeeskonna toetajatele spetsiaalne sektor. Jalgpallis peab A liiga mängude läbiviimisel olema võimalik eraldada vastasmeeskonna toetajatele vähemalt 5% tribüünide kogumahutavusest.

Kui välisriikide meeskondade või välisriikide klubimängude puhul on piletimüügi turvalisuse ja pealtvaatajate eraldamise nõudeid kontrollitud läbi riikliku alaliidu või siis klubi mänezement, siis meistriliiga mängude puhul on klubidevaheline suhtlemine palju tagasihoidlikum. Tihti on initsiatiiv tulnud mitte klubi enese vaid klubi toetava fänklubi poolt, kes palub eraldada vastava arvu pileteid kindlas tribüünis. Eesti meistriliiga mängude puhul on kirjutamata reeglite põhjal välja kujunenud kohad, kus meeskonna toetajad istuvad. Sellise määratlematuse tõttu peab võistluse korraldaja kehtestama reeglid piletimüügi korraldamiseks meistriliiga

mängudel ja vastutama teiste kohustuste hulgas ka võistlustel piletimüügi korralduse eest. Kindlad alaliidu või klubi poolt kehtestatud piletimüügi reeglid hoiavad ära sellise piletitega hangeldamise, kus piletite müük toimub “musta turu” põhimõttel täiesti kontrollimatult. Ühe klubi või riigi poolehoidja võib seeläbi sattuda vastasmeeskonna toetajate sekka.

Piletimüügi korraldamise sätte lisamise ettepanek Spordiseaduse eelnõusse tekitas seaduse eelnõu töögrupis vastakaid arvamusi, sest kardeti spekulatsiooni mõiste tagasitoomist seadusesse. Taoline tõlgendamine on aga ebaprofessionaalne, kuna eesmärgiks ei ole tõkestada kellegi kasu saamist, vaid idee on ära hoida piletitega hangeldamine kaose vältimiseks staadionil. Seetõttu tegi autor ettepaneku lisada Spordiseadusesse säte, mis keelab vastavatel spordiüritustel ilma ürituse korraldaja volitusega pileti edasimüümise kasu saamise eesmärgil, mida ikkagi ei arvestatud.

Kokkuvõtteks võib välisriikides rakendatud praktiliste abinõude ja teoreetiliste järelduste alusel eeldada, et pealtvaatajate vägivalda saab ennetada, tehes eelnevalt tõhusalt koostööd spordiorganisatsioonide, spordiklubide, turvaametite ja kohalike omavalitsuste vahel, määraes ära ülesanded tegevuste teostamisel ning rakendades distsipliini tagamiseks vajalikke karistusi.

5.2 Ettepanekud Spordiseaduse eelnõusse

Alljärgnevalt on magistritöös püstitatud eesmärgist lähtuvalt toodud ära ettepanekud Eesti Spordiseaduse eelnõusse spordiüritustel suurema turvalisuse tagamiseks nii pealtvaatajatele kui mängijatele.

5.2.1 Spordiürituse korraldamise loa taotlemine

Alljärgnevatele spordialade üritustele on korraldajal kohustus taotleda luba.

- 1) jalgpalli, jäähoki ja korvpalli A-koondise mäng või turniir;
- 2) jalgpalliklubi UEFA karikasarja mäng või turniir;
- 3) meistriliiga jalgpalli-, jäähoki- või korvpalliklubi sõpruskohtumine välismaise klubi või koondisega.

Spordiürituse korraldaja esitab vähemalt üks kuu enne spordiürituse korraldamise päeva spordiürituse korraldamise asukohajärgsele valla- või linnavalitsusele kirjaliku loa taotluse, milles märgitakse:

- 1) spordiürituse nimetus, selle toimumise aeg ja koht;
- 2) korraldaja nimi, elukoht või aadress, sünniaeg või registrikood;
- 3) osalevate klubide või koondiste nimed;
- 4) eeldatav pealtvaatajate arv, eraldi iga võistkonna toetajate arv;
- 5) andmed turvaettevõtja kohta;
- 6) andmed piletimüügi korraldamise kohta;
- 7) andmed osalevate võistkondade toetajate üksteisest eraldamise korraldamise kohta;
- 8) korraldaja hinnang võistluse ajal esineda võivate turvariskide kohta.

Valla- või linnavalitsus edastab võistluse organiseerija poolt esitatud loa taotluse kooskõlastamiseks piirkonna politseiprefektuurile ja päästeteenistusele ning vajadusel muudele ametkondadele, kes kooskõlastavad või jätavad loa taotluse kooskõlastamata 5 tööpäeva jooksul loa taotluse kooskõlastamiseks esitamisest. Nimetatud ametkonnad võivad turvalisuse tagamise eesmärgil loa taotluse kooskõlastada lisatingimustega.

5.2.2 Loa andmine

Valla- või linnavalitsus annab loa 10 tööpäeva jooksul loa taotluse esitamisest. Loas märgitakse:

- 1) spordiürituse nimetus;
- 2) korraldaja nimi, elukoht või aadress, sünniaeg või registrikood ja telefoni number;
- 3) võistluspaiga asukoht;
- 4) spordiürituse toimumise alguse ja lõpu kuupäev ning kellaaeg.

5.2.3 Loa andmisest keeldumine

Valla- või linnavalitsus võib keelduda loa andmisest 10 tööpäeva jooksul loa taotluse esitamisest, teatades sellest korraldajale kirjalikult 3 tööpäeva jooksul. Valla- või linnavalitsus võib jätta loa andmata:

- 1) kui loa taotluses ei esitatud nõutud andmeid või esinesid muud puudused ning puudusi ei kõrvaldatud tähtaja jooksul;
- 2) kui loa taotlus ei ole esitatud õigeaegselt;
- 3) kui korraldaja ei täida loa taotluse kooskõlastanud ametkondade kooskõlastamise tingimusi.

5.2.4 Korraldaja kohustused

Korraldaja on kohustatud spordiürituse planeerimisel, ettevalmistamisel ja korraldamisel:

- 1) tagama spordiüritusel osalejate turvalisuse;
- 2) tagama piletimüügi korralduse range kontrolli, et eri võistlejate toetajad oleksid üksteisest eraldatud;
- 3) korraldama sõidukite parkimise;
- 4) tagama võistluspaigas avaliku korra ja heakorra;
- 5) täitma teate kooskõlastanud ametkondade kooskõlastamise tingimusi.

5.2.5 Kodumängude korraldamise loa taotlemine, loa andmine või selle andmisest keeldumine

Kodumängude korraldaja esitab vähemalt üks kuu enne hooaja algust kodumängude korraldamise asukohajärgsele valla- või linnavalitsusele loa taotluse, milles märgitakse informatsioon kõigi teadaolevate kodumängude kohta.

5.2.6 Spordiürituse korraldamise nõuete rikkumine

Kui spordiüritus korraldatakse eirates kehtestatud nõudeid, või korraldatakse ilma loata, - karistatakse rahatrahviga kuni 200 trahviühikut. Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, - karistatakse rahatrahviga kuni 30 000 krooni.

Väärtegudele kohaldatakse karistusseadustiku üldosa ja väärteomenetluse seadustiku (RT I 2002, 50, 313; 110, 654; 2003, 26, 156; 83, 557; 88, 590) sätteid. Kohtuväliseks menetlejaks on politseiprefektuur.

5.2.7 Võistluspaika ilmumise keeld

Politseiprefektuuril on õigus avaliku korra ja spordiürituse turvalisuse tagamise eesmärgil spordialaliidu või spordiklubi taotluse alusel või omal algatusel keelata isikul tähtajaliselt konkreetse spordialaga või spordiüritusega seotud võistluspaika ilmumine kui karistusregistrile esitatud päringu kohaselt ilmneb, et isikut on karistatud võistluspaigas või selle lähiümbruses toimepandud Karistusseadustiku teatud kvalifitseeritud süütegude eest

5.3 Erinevate organisatsioonide poolt esitatud märkused spordiürituse korraldamise nõuete kohta

Spordiürituste korraldamise nõuded saadeti koos ülejäänud Spordiseaduse eelnõuga Eesti Korvpalli Liitu, Eesti Jalgpalliliitu, Eesti Jäähoki Liitu. Samuti edastati antud dokumentatsioon Eesti Linnade Liitu, Eesti Omavalitsusliidu Ühendusele, Haridus- ja Teadusministeeriumile, Tallinna Spordi- ja Noorsooametile, rahandusministeeriumile, sotsiaalministeeriumile, kaitseministeeriumile, majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumile ning justiitsministeeriumile. Alljärgnevalt on ära toodud kommentaarid, mis on antud materjali kohta erinevate organisatsioonide poolt esitatud.

Siseministeeriumi poolt tehti ettepanekud lisada spordiürituste läbiviimise loa taotlusblanketile andmed alkoholi jaemüügi korralduse ja autode parkimise kohta. Samuti toob siseministeerium siinkohal välja paragrahvis 31 leiduva (vt lisa 1), mainides, et vastutus avaliku korra rikkumise eest on sätestatud karistusseadustikus, alkoholiseaduses ja tubakaseaduses ja jääb ebaselgeks, kas mõeldud on avaliku korra rikkumise all ka viimatinimetatud rikkumisi. Antud märkused võeti arvesse ja lisati Spordiseaduse eelnõusse.

Eesti Linnade Liidu poolt esitatud märkusega tehti ettepanek, et paragrahv 25 (vt lisa 1) spordiürituste läbiviimise loa taotlemise puhul, kohalikule omavalitsusele esitatavad andmed peaksid sisaldama ka korraldaja esindaja (ürituse eest vastutaja) nime, sest see ei pruugi kattuda turvalisuse eest vastutava isikuga.

Eesti Omavalitsusliitude Ühendus väljendas ebaselgust, miks on tarvis kehtestada kirjalik teade spordiürituse läbiviimise kohta, kui Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse Paragrahv 22 lg 1 p 36 (3) kohaselt on kohaliku omavalitsuse volikogu ainupädevuses avaliku korra eeskirja kehtestamine. Vastuväitena sai ära toodud, et nii eelpool nimetatud seaduses kui paljudes aktides on ära toodud avaliku ürituse korraldamise nõuded, kuid need on omavalitsusüksustel siiski erinevad. Spordiseaduse eesmärgiks on sätestada ühtne regulatsioon kõigis omavalitsusüksustes.

Rahandusministeeriumi poolt esitatud küsimusele, et millele tuginesid eelnõu koostajad, kui arvutasid eelnõu paragrahvides 33 ja 34 (vt lisa 1) sanktsioonide suurused, võib vastata, et Karistusseadustiku paragrahv 262 näeb ette avalikus kohas teiste isikute rahu või avaliku korra muu rikkumise eest karistuseks rahatrahvi kuni

100 trahviühikut või arest. Samuti Alkoholiseadus paragrahv 70 sätestab trahviks 100 trahviühikut või aresti, kui alkoholi tarbitakse tänaval, staadionil, haljasalal, pargis, ühissõidukis või muus avalikus kohas, välja arvatud kohaliku omavalitsuse õigusaktis ettenähtud juhul või paigas, kus teostatakse alkohoolse joogi jaemüüki kohapeal tarbimiseks. Antud trahvisumma kuni 200 trahviühikut kehtib juhul, kui inimene on saanud avaliku korra rikkumise eest staadionikeelu ja seda eirates ikkagi viibib staadionil.

Sotsiaalministeerium tegi ettepaneku, et kohalik omavalitsus peab edastama teate lisaks piirkonna politseiprefektuurile ja päästeteenistusele ka piirkonna kiirabi brigaadi pidajale. Ettepanek oli tingitud sellest, et päästeteenistus ei hõlma kiirabi, vaid ainult tulekustutus- ja päästetöid. Antud ettepanek võeti arvesse Spordiseaduse eelnõu koostamisel.

Kaitseministeeriumi märkuse kohaselt sobiks võistluspaika ilmumise keelu regulatsioon rohkem avalikku korda käsitlevatesse seadustesse, näiteks politseiseadusesse. Siiski oleks vajalik kogu pealtvaatajate vägivalda käsitleva seadusloome nagu ka loamenetluse rakendamise kompleksne lülitamine spordiseadusesse.

Tallinna Spordi ja Noorsooameti, Haridus- ja teadusministeeriumi ja Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi poolt esitatud märkused ei olnud põhimõttelist laadi ja kajastasid sõna- või kujundusvigu.

Spordiürituste korraldamise nõuete kohta ei esitanud märkusi ükski kolmest spordialaliidust, kuhu antud dokumentatsioon spetsiaalselt saadeti.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös on eelkõige käsitletud pealtvaatajate spordivägivalda. Tähelepanu on pööratud nii vägivalda kui spordivägivalda uurimisele alates 19 sajandi lõpust, kus Gustave Le Bon teosega “Le Foule” pani aluse masside liikumise uurimisele. Samuti on iseloomustatud vägivalda teooriaid ja erinevate riikide seadusandlust spordivägivalda ennetamisel. Riigid, kus spordivägivalda juhtumite esinemissagedus on suur, nagu näiteks Inglismaa ja Itaalia, on tarvitusele võtnud väga palju erinevaid seadusandlikke ja eraõigusel rajanevaid meetmeid, et vältida spordiüritustel võistkondade poolehoidjate kokkupõrkeid. Seetõttu on eelpool nimetatud riigid õpetaja rollis teistele, kes soovivad spordivägivalda ennetamiseks meetmeid tarvitusele võtta. Paljudel riikidel puudub konkreetne seadus spordivägivalda ennetamiseks, nagu näiteks Baltimaad, Iirimaa, Soome jt., kus vägivalda käsitlev seadusandlus sisaldub teistes seadustes. Esineb erandeid, nagu näiteks Belgia, Holland, Inglismaa ning Serbia ja Montenegro, kus on olemas konkreetsed spordivägivalda ennetamisele suunatud seadused.

Teema aktuaalsus seisneb vägivalda levikus ühiskonnas. Igapäevaseks on muutunud pommiplahvatused Lähis-Idas ja ka suuremates Euroopa pealinnades – riikides, kellel on terrori ennetamisel suurem osa või mis omavad vastuolusid poliitilis-kultuurilisel tasemel. Loomulikult ei saa siin otseselt võrrelda terrorismi ja pealtvaatajate vägivalda, kuid nii terrorism kui ka spordivägivald muutuvad järjest enam jõhkramaks ning kasutusele võetakse üha uusi abinõusid nende takistamiseks. Võib öelda, et terrorism ja spordivägivald omavad ühist alget ja lõpptagajärge- resultaati. Nende erinevus seisneb selles, et terrorismi puhul kannab teostatud akt pea alati poliitilist sõnumit, spordivägivalda korral aga võimenduvad ühiskonna sotsiaalse tasandi puudujäägid.

Eestis ei ole toimunud veel ühtegi väga tõsist spordivägivalda juhtumit, kuigi pisiintsidentide arv on kasvanud. Vähene pealtvaatajate vägivalda esinemine spordivõistlustel on osaliselt seletatav sellega, et Eestisse ei ole toodud võistlema riikide võistkondi, kus pealtvaatajate huligaanitsemine oleks sügavalt juurdunud ja meelega üks negatiivseid komponente. Kuna levinud arusaamade kohaselt toimub vägivallatsemise peamiselt klubitoetajate tasemel, siis sellest aspektist väärib

huvi juhtum 2002. aastal Venemaa-Eesti sõpruskohtumisel, mille käigus arreteeriti üle paarikümne avaliku korra rikkuja Venemaa toetajate seast. Selles võib süüdistada nii alkoholi, ajaloolisi sidemeid kui Venemaa sotsiaalset seisundit. Toimunud situatsioon on hea näide, et kahe riigi sõpruskohtumisel võib ka Eestis tekkida vägivallaga lõppevaid kokkupõrkeid.

Vastavalt püstitatud eesmärgile ja ülesannetele on käesoleva magistritöö tulemused järgmised.

1. Ülesanne: Selgitada vägivalla teoreetilist käsitlust.

Vastavalt magistritöös seatud ülesandele uurida vägivalla teoreetilisi käsitlusi võib eristada nelja agressiivsuse tekkepõhjusi iseloomustavat teooriat: sünnipärane agressiivsus, agressiivsus kui õpitud käitumine, frustratsioonagressiivsuse teooria ning kombineeritud teooria õpitud käitumisest ja frustratsioonagressiivsusest. Sünnipärase agressiivsuse teooria jaguneb omakorda kaheks – instinktide ja Jacobs-Brunton-Melville'i teooriaks. Mõlemas teorias võib leida sarnaseid omadusi, mis baseeruvad põhimõttel, et agressiivsus on inimesele kaasasündinud. Instinktide teooria põhineb eelkõige Sigmund Freudi ja Konrad Lorenzi töödel, kes väitsid, et agressioon on inimesele sama loomulik kui seksi- või söögivajadus. Instinktide teooria näitab inimest kui imetajat, kes juhindub võitluse, valvamise, sigitamise ja territooriumi kaitsmise instinktides. Jacobs-Brunton-Melville'i teooria läheneb agressiooni tekkepõhjuste lahtiseletamisele geneetilistest iseärasustest lähtudes, väites et agressiivsematel inimestel on teistsugune geneetiline kood kui mittevägivaldsetel inimestel.

Agressiivsuse kui õpitud käitumise teooria baseerub Bandura (1977) väitel, et agressiivne käitumine on õpitud. Näiteks, kui keegi toimib mingil moel agressiivselt ja saavutab seeläbi oma eesmärgi, võib olla kindel, et ta kordab oma käitumist järgmiste soovide saavutamiseks.

Kolmas ehk frustratsioonagressiivsuse teooria põhineb Dollardi väitel, et agressiivsus tekib, kui inimesi takistada nende jõupingutuses saavutada püstitatud eesmärki või rahuldada mingit vajadust. Selle teooria järgi ei käitu inimesed agressiivselt, kui nende põhivajadused on rahuldatud ning nad on suutelised oma eesmäärke saavutama.

Kombineeritud teooria põhimõtte väljatöötaja on Berkowitz (1965), kes väitis, et frustratsioonile ei pea järgneme otsest agressiooni vaid see tekib isikule õpitud käitumise ja frustratsiooni astme koosmõjul.

Kõige üldisemalt jagunevad agressiivsuse teooriad kaheks. Ühel juhul väidetakse, et agressiivsus on inimesele kaasasündinud, kas siis instinktide või geneetilisel kujul. Teisel juhul iseloomustatakse agressiivsust kui omandatud käitumist püstitatud eesmärgi saavutamiseks või kui pikaajalise ärritamise tulemust.

2. Ülesanne: Kirjeldada spordivägivalla tekkepõhjused.

Spordivägivalla tekkepõhjusi võib tinglikult liigitada neljaks: otsesed-, sotsiaaltekkelised-, väljakusisesed ja väljakuvälised tekkepõhjused. Otsesed põhjused on mänguga vahetult seotud, nagu näiteks kõrged ootused meeskonna võiduks, kõrge pingesolek ja ärevusseisund, mängu tähtsus (kas on tegu alagrupimängu või finaalkohtumisega). Sotsiaaltekkelised põhjused mõjutavad mängu ja selle tulemust kaudsemalt. Näiteks mängivad siin rolli pealtvaatajate sotsiaalne taust, riigi sotsiaalmajanduslikud näitajad ja meediapoolne reageering. Ka väljakusisesed põhjused võiks nimetada otsesteks tekkepõhjusteks, kuid siin ei ole tegu pingeseisundi või ärevustundega, vaid konkreetselt jälgitavate ning tunnetavate olukordadega, nagu näiteks vägivald spordiväljakul, mängu tulemus, alkoholi tarbimine, kohtuniku tegevus ning sportmäng, mida areenil mängitakse. On väga suur vahe, kas väljakul mängitakse jalg- või võrkpalli, sest ühel juhul (jalgpall) toimub mängijatevaheline otsene kontakt, mis loob situatsiooni, kus poolehoidjad samastavad end mängijatega ning reageerivad tuliselt sportlasele tehtud veale või valele vilele, teisel juhul (võrkpall) aga mitte. Väljakuvälisteks põhjusteks võivad olla tegurid, mis kaasnevad suurte massiüritustega nagu rahvahulga tihedus, poolehoidjate emotsionaalne seisund, temperatuur, lärm ja poolehoidjate sooline, vanuseline, rassiline ja religioosne kuuluvus.

Berki (1972) väitel on kogunenud rahvahulga käitumist ette ennustada suhteliselt keeruline, sest aeg vägivalla tekkimiseks on prognoosimatu, samas ei soovi inimesed, kes on laskunud destruktiivsesse tegevusse, seda enam lõpetada.

Peale ülalnimetatud vägivalla tekkimise põhjuste väärivad tähelepanu ka sellised olulised põhjused nagu alkoholi pruukimine, rassistlik viha ja meedia poolt teostatav negatiivne propaganda.

3. Ülesanne: Kirjeldada spordivägivalla ennetamise meetmeid Euroopa riikides.

Esimesed spordivägivalda ennetavad seadused võeti Euroopas vastu 1956. aastal Islandil ja 1958. aastal Belgias. Spordivägivalda ennetavate meetmete sisseviimine seadusandlusesse on jäänud tänapäevani tõhusaimaks preventiivseks tegevuseks.

Üldjuhul võib riike jagada kaheks. Ühed on sellised, kus on kasutusele võetud range keeldude ja käskude süsteem, nagu näiteks Türgi, Itaalia, Inglismaa ja Belgia, sest nendes riikides esineb vägivalda enam võrreldes teiste Euroopa riikidega. Siia lisanduvad maad, kus on toimunud või peagi toimumas rahvusvahelised tiitlivõistlused. Portugalis, kus toimusid 2004. a. Euroopa Meistrivõistlused jalgpallis, kehtestati rida ajutisi seadusandlikke akte, et tagada tavakodanikele ja mängijatele turvalisust tänavatel, tribüünidel ja areenidel. Teised riigid, nagu Poola, Austria ja Soome, on enam tähelepanu pööranud kohaliku omavalitsuse ja spordiürituse organiseerija vahelisele koostööle. Kohalik omavalitsus omab tähtsat rolli spordiürituse toimumisel, keelates või andes loa selle toimumiseks.

Itaalias, Saksamaal, Austrias ja Tšehhis on väga levinud erinevad sotsiaalsed programmid, mis käsitlevad ausa mängu põhimõtteid ja vähendavad rassivaenu tekkimise võimalusi.

Eesti käitub sarnaselt riikidele, kus spordivägivald levinud ei ole. Hoidutakse karmide reeglite kehtestamisest ja püütakse aktiveerida kohalike omavalitsuste ja spordiürituste organisatsioonide vahelist koostööd.

4. Ülesanne: Analüüsida spordivägivalda Eesti spordipraktikas ja töötada välja selle ennetamiseks vajalikke meetmeid.

Kõrvutades Põhja- ja Baltimaad selgub huvitav tõsiasi – spordivägivallaga seonduvate intsidentide arv on Balti riikides suurem. Eestis registreeriti 2002. aastal 4 ning Lätis 15 erinevat korrarikkumist spordiüritustel. Võrdluseks: Taanis oli samal aastal korrarikkumiste arv 8, Soomes ja Norras 0. 2003. aastal registreeriti Eestis juba 36 korrarikkumist spordiüritustel, kusjuures naabermaades see oluliselt ei kasvanud. Need 36 korrarikkumist registreeriti staadionil alkoholi pruukimise, ebakaines olekus staadionil viibimise või avaliku korra rikkumise eest.

Antud tõusu Eestis võib seletada üldise kuritegevuse kõrgema tasemega, kui seda on naaberriikides ja samuti sportmängude populariseerimisega. Arvestades 2002. aasta statistikat on Eestis kogunud kõige enam huvilisi jalgpall. Nagu mujal Euroopas, esineb ka Eestis kõige enam korrarikkumisi jalgpallimängudel. Samas aga Lätis, kus populaarseim on jäähoki, esineb pealtvaatajate korrarikkumisi rohkem hokimängude ajal.

Eesti Riigikogus on võetud vastu kolm seadust, mis kohanduvad ka spordiüritustel toimepandud korrarikkumistele. Karistusseadustiku paragrahv 263 ja Alkoholiseaduse paragrahv 70 sätestavad Eestis ka spordiüritustel toimepandud

korrarikkumiste eest trahvid. Mittesoovitavate isikute saabumist Eestisse saab takistada Väljasõidu kohustuse ja sissesõidu keelu seaduse abil. Taolist tõkendit on kasutatud spordivägivalla takistamiseks siiani ühel juhul, kui 27.03.2004 toimunud Venemaa-Eesti sõpruskohtumise käigus vahistati 26 inimest sh. 22 venemaalasest korrarikkujat, kelledele tõkestati Eesti Vabariiki pääsemine 5-ks aastaks.

Lisaks mainitud kolmele seadusele kehtestavad kohalikud omavalitsused oma territooriumil avaliku korra eeskirjad, kuid need võivad igas kohalikus omavalitsuses olla erinevad. Huvitav on see, et ühes omavalitsuses lubatud tegevus võib olla teises keelatud. Seetõttu oleks tarvis spordivõistlusi puudutavat organisatoorset tegevust kõikides omavalitsustes ühtlustada ja reglementeerida.

5. Ülesanne: Töötada välja ettepanekud spordivägivalla ennetamise meetmete lülitamiseks Eesti Spordiseadusesse.

Peatükis 5 välja töötatud preventiivseid sätteid saab rakendada seadusandluses, mis omakorda tagab selle, et spordiürituse korraldamise käigus on võimalik rakendada adekvaatset vägivalla vastaste meetmete kompleksi. Magistritöös ära toodud spordivägivalla preventiivsete põhimõtete kohaselt teavitatakse kohaliku omavalitsust ja päästemetit mänguga seonduvate riskide esinemisohust ja kehtestatakse kindlad karistused nii korrarikkujatele kui organiseerija(te)le, kui esineb kaasinimestele ohtlikke olukordi.

Ettepanekud spordiürituse korraldamise nõuete osas spordiseaduse eelnõusse kandmiseks lähtuvad eelkõige põhimõttest, et ei eksisteeri ühtset avalik-õiguslikku seadusandlikku korda turvameetmete rakendamiseks spordiüritustel. Eksisteerib Eesti Jalgpalliliidu poolt klubide litsentseerimise kord, kus on põgusalt ära toodud nõuded turvameetmetele ja kohalike omavalitsuste poolt kinnitatud avaliku korra eeskirjad, mis on igas omavalitsuses erinevad. Antud meetmed on aga kaootilised ja ei taga igas Eesti kohalikus omavalitsuses ühtseid reegleid turvameetmete rakendamiseks. Seepärast on vaja kompleksset, kõiki omavalitsusi ühiselt siduvat reglementi, ja antud meetmete sätestamine Eesti Spordiseaduses on ajaliselt õige hetk taolise sammu astumiseks.

Magistritöö pakub välja järgmised lahendused spordivägivalla ennetamiseks Eestis:

1. Määrata spordialade üritused, millede korraldamiseks on vajalik taotleda luba kohalikul omavalitsuselt.

2. Kehtestada teatud spordiüritusest ja spordiala kodumängudest teavitamise kohustus, kus antakse kohalikule omavalitsusele, mille territooriumil mäng toimub, kindla teatise alusel informatsiooni mängima hakkavate võistkondade, nende toetajate, parkimise, riskitegurite jne kohta.
3. Määrata spordiürituse korraldaja kohustused, nagu näiteks spordiüritusel osalejate maksimaalse turvalisuse tagamine, piletimüügi korraldamise kontrollimine, võistluspaigas avaliku korra ja heakorra kindlustamine jne; nende kohustuste oskuslikul rakendamisel tagatakse spordiüritusel osalejate ohutu ja turvaline olek ning avalik kord võistluspaigas.
4. Organiseerijale kehtestada vastutus korrarikkumiste eest.
5. Staadionikeelu määramine.

Magistritöö autori ettepanekud lülitati Eesti Spordiseaduse eelnõusse, mis on esitatud lisana magistritööle (lisa 1, paragrahvid 24, 25, 28, 31, 33, 34). Spordiürituste korraldamise nõuded saadeti 07.11.2003.a. koos ülejäänud Spordiseaduse eelnõuga Eesti Korvpalli Liitu, Eesti Jalgpalliliitu ning Eesti Jäähoki Liitu. Samuti edastati antud dokumentatsioon Eesti Linnade Liidule, Eesti Omavalitsusliidu Ühendusele, Haridus- ja Teadusministeeriumile, Tallinna Spordi- ja Noorsooametile, Rahandusministeeriumile, Sotsiaalministeeriumile, Kaitseministeeriumile ning Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumile. Eelnõu koos tehtud märkustega läbis 4. novembril 2004.a. Valitsuskabineti ja seejärel ka Riigikogu esimese lugemise. Magistritöö valmimise hetkel ootas Eesti Spordiseaduse eelnõu Eesti Riigikogus teist lugemist. Eesti Spordiseadus võeti Riigikogus vastu 06.04.2005.a. Spordiseaduse spordiürituste korraldamise nõuded peatükk on ära toodud lisa 2.

Erinevate riikide kogemuste alusel võib öelda, et ülalmainitud tegevused on primaarsed spordivägivalla ennetamisel spordivõistlustel. Edaspidi tuleb tähelepanu pöörata erinevatele inimgruppidele, kes tunnevad huvi kindla spordiala võistluste vastu. Tuleb näiteks arvestada, kuidas nad hetkel olukorda hindavad, milliseid probleeme näevad seoses turvalisusega spordivõistlustel ja milliseid võimalikke lahendusi probleemidele leiavad. Sotsiaalseid grupe, keda saab küsitlustesse või ankeedi täitmistesse kaasata, on erinevaid, näiteks ühe spordiklubi toetajad, rahvusmeeskonna toetajad, aktiivsed spordisõbrad, kes külastavad regulaarselt rahvuskoondiste mänge ja passiivsed pealtvaatajad, kes jälgivad võistlusi peamiselt teleri ees kodus või meelelahutuskohtades. Kogutud empiirilise materjali

analüüsimisel on võimalik leida preventiivseid nüansse, mis vastavad just põhjamaistele tingimustele.

Edaspidise tööprotsessi käigus tuleb enam tähelepanu pöörata ka avalik-õiguslike staadionikeeldude seadusandlikule kehtestamisele. Töö autori poolt esitatud ja Politseiametiga läbidiskuteeritud ettepanek taoliste staadionikeeldude kehtestamiseks leidis Justiitsministeeriumi vastupanu, kus ainsa vastuväitena esitati tees, et vägivallatsemist Eestis selle kõige halvemas mõttes ei toimu. Samuti teatasid Justiitsministeeriumi esindajad, et spordiüritusel vägivallatsemiste aktiveerimisel on võimalik avalik-õiguslike staadionikeeldude süsteem kiiresti seadusandlikuks muuta. Esitatud tees on aga taunitav, kuna seadusi tuleb kehtestada ka selleks, et juba ennetada ja vältida katastroofe ja seaduserikkumisi.

Magistritöös välja pakutud lahendused Eesti Spordiseaduse eelnõus pealtvaatajate ja mängijate turvalisuse parandamiseks panevad aluse nn. esmaste turvameetmete kasutuselevõtuks Eestis, et ennetada probleeme, mille tulemusena võivad tekkida katastroofid, nagu juhtus näiteks 1984. aastal Heyseli staadionil Belgias. Seeläbi luuakse ka Eestis alus üldiste turvameetmete kehtestamisele spordiürituste läbiviimisel.

KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1. Atyeo, D. (1979). *Blood and Guts*. New York: Paddington Press.
2. Bandura, A. (1972). The stormy decade: Fact or fiction? In D. Rogers (ed.) *Issues in adolescent psychology*, (2nd ed.). New York: Appleton Century Crofts.
3. Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioural change. *Psychological Review*, (84), 191-215.
4. Banyard, P. (1989) Hillsborough. *Psychology News* 2, (7), 4-9
5. Baron, R. A., & Bell, P.A. (1975). Aggression and heat: Mediating effects of prior provocation and exposure to an aggressive model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31, 825-832.
6. Berger, G. (1990). *Violence and Sports*. New York: Library of Congress-in-Publication Data.
7. Berk, R. A. (1972). "The Controversy Surrounding Analyses of Collective Violence: Some Methodological Notes." In *Collective Violence*, J. F. Short, Jr., and M.E. Wolfgang (eds.). Chicago: Aldine –Atherton. 112-118.
8. Berkowitz, L. (1965). The concept of aggressive drive: Some additional considerations. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 2, 301-329). New York: Academic Press
9. Berkowitz, L. (1972). "Frustrations, comparisons and other sources of Emotion arousal as contributions to Social Unrest." *Journal of Social Issues*, 28: 77-91.
10. Bonney, N., and Giulianotti, R. (1994). *Football Violence and Social Identity*. New York: Routedledge.
11. Buss, A. R. (1966). Instrumentality of aggression, feedback and frustration as determinants of physical aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 1311-1321.
12. Canetti, E. (2000). "Massid ja võim" Kirjastus: Vagabund
13. Chaker, A. N. (1999). *Study on national sports legislation in Europe*. Council of Europe Publishing, F-67075 Strasbourg Cedex, ISBN 92-871-3833-8.
14. Coakley (1994). *Agression and violence in sport*, Materials presented here are based on discussions by Leonard II (1998), Le Unes & Nation (1996); McPherson & Curtis (1989); Pargman (1998); Wann (1997).

15. David, R. (1986). *The Anthropology of Violence*. Blackwell, Oxford.
16. Davidson, K. (1983 May 3). Study Links Boxing, Homicide. *Newsday*, p. A7.
17. Davies, H. (1972). *The Glory Game*. London: Weidenfeld and Nicolson.
18. Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O. H., & Sears, R. R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven: Yale University Press.
19. Donnerstein, E., & Wilson, D. W. (1979). Effects of noise and perceived control on ongoing and subsequent aggressive behaviour. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 180-188.
20. Foltz, K. (1992). Reebok fights to be No. 1 again, *New York Times*, March 12, p. C1, C3.
21. Freud, S. (1922). *Group Psychology and the Analysis of the Ego*. London: Hogarth.
22. Groenevelt, H. (2002). Conference Eurofoot, Brussels, Belgium, 15 April, CIV in the Netherlands.
23. Harrington, I. A. (1968). *Soccer Hooliganism: preliminary Report to Mr. Denis Howell, Minister of Sport*. Bristol: John Wright and Sons.
24. Hayes, N. (1993). *Principles of Social Psychology*. A volume in the series *Principles of Psychology*. Series Editors Michael W. Eysenck, Simon Green, Nicky Hayes. Psychology Press Ltd, a member of the Yaylor & Francis group. 1993. OÜ KÜlim, 2002.
25. Hazelton, L. (1989). British Soccer: The Deadly Game “*The New York Times Magazine*, 139 (May 07, 1989): 40, 41 and 66 – 69.
26. Jackson, S. J. (1993). Beauty and the beast: A critical at sports violence. *Journal of Physical Education New Zealand*, 26 (4), 9-13.
27. Jackson, S. J. (1997 a). Sport, Violence & Advertising: A case study of global/local disjuncture in New Zealand. Paper presented at the North American Society for the Sociology of Sport Conference, November 5-8, Toronto, Canada.
28. Jackson, S. J. (1997 b). Aggressive marketing: Representations of violence in sport related advertising. Paper presented at the International Sociology of Sport Association meeting. June 28-July 1, Oslo, Norway.
29. Jackson, S. J. (1998) Sport, Violence & Advertising: Exploring Global/Local Disjunctures in New Zealand. Paper presented at the North American Society for the Sociology of Sport Conference, November 4-7, Las Vegas, Nevada
30. Jacobs, P. A., Brunton, M., & Melville, M.M (1965) Aggressive behaviour, mental abnormality and the XXY male. *Nature*, 208, 1351 – 1352

31. Johnson, O. (1988). Sports and Suds. *Sports Illustrated*, pp. August, 70-22.
32. Klapp, O. E. (1972). *Currents of Unrest: An Introduction to Collective Behaviour*. New York: Holt Rinehart and Winston.
33. Lapchick, R. (ED) (1986). *Fractured Focus*. Lexington, MA.: Lexington Books.
34. Le Bon, G. (1991). Hulkade psühholoogia "Loomingu raamatukogu" 11-13 Tallinn, Kirjastus "Perioodika".
35. Le Bon, G. *The Crowd*. New York: Viking. First published in 1895.
36. Lee, M. J. (1985). "From Rivalry to Hostility Among Sports Fans" *Quest*, 37 (1) 38-49.
37. Leiss, W., Kline, S. and Hally, S. (1990). *Social Communication in advertising*, (2nd edition), London: Routledge.
38. Leonard, W. M. (1988). *A Sociological Perspective of Sport (Third Edition)*. New York, Macimillan Publishing Company.
39. Lever, J. (1984). *Soccer Madness*. Chicago: University of Chicago Press.
40. Lever, J. (1972). Soccer as a Brazilian Way of Life." In *games, Sport and Power*, G.P. Stone (ed.). New Brunswick, N.J.: Transaction Inc. 138-159.
41. Loew, C. A. (1967). Acquisition of a hostile attitude and its relationship to aggressive behaviour. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 335-341.
42. Lorenz, K. (1950). The comparative method in studying innate behaviour patterns. *Symposium of the Society of Experimental Biology*, 4, 2221-2268.
43. Lorenz, K. (1966). *On agression*. New York, NY: Harcourt, Brace & World.
44. Mann, L. (1981). The baiting crowd in episodes of threatened suicide. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 703-709.
45. Mc Dougall, W. (1927). *The Group mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
46. Mc Pherson, B. D., Curtis, J. E., Loy, J.W. (1989). *The Social Significance of Sport*. Champaign, IL.:Human Kenetics Books.
47. Messner, M. (1990). When bodies are weapons: masculinity and violence in sport. *International review for the Sociology of Sport*, 25, 203-219.
48. Park, R. E., and Burgess, E. (1921). *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
49. Rose, S., Kamin, L., & Lewontin, R. (1984). *Not in our genes*. Harmondsworth: Penguin.
50. Seligman, M. E. P. (1975). *Helplessness: On depression, development and death*. San Francisco: Freeman.

51. Smelser, N. J. (1962). *Theory of Collective Behavior*. New York: The Free Press.
52. Smith, M. (1975). "Sport and Social Order" *Ball and Loy*, addison – wesley series in the social significance of sport. Copyright 1975 by addison-wesley publishing company, Inc ISBN 0-201-00408-9.
53. Snyder, E.E., & Spreitzer, E.A. (1983). *Social aspects of Sport*. Englewood Cliffs, NJ.: Prentice-hall Inc.
54. Spicer, E. (1971). "President Cultural Systems." *Science*, 174 (November): 795-800.
55. Stoetzel, J. (1968). "Le Bon, Gustave". In *international Encyclopedia of the Social Sciences*, D.L. Sills (ed.). Vol.9. New York: Macmillan and the Free press. 82-84.
56. Taylor (1971). b "Soccer Conciousness and Soccer Hooliganism". In *images of Deviance*, S. Cohen (ed.). Middlesex, England: Pelican Books. 135-165. "Social Control Through Sport: Football in Mexico". *Canadian Journal of Latin American Studies*, forthcoming.
57. Taylor, R. (1992, June 16). *Football and its Fans*. St Martin's Press, p. B3.
58. Taylor, S. R, Gammon, C. B., & Capasso, D. R. (1976). Aggression as a function of the interaction of alcohol and threat. *Journal of Personality and Social Psychology*, 34, 938-941.
59. Terry, P. C., and Jackson, J. J. (1985). "The determinants and Control of Violence in Sport" *Quest*, 37 (1) 27-37.
60. Thomas, M. H., Horton, R. W., Lippincott, E. C., & Drabman, R. S. (1977). Desensitisation of portrayals of real-life aggression as a function of exposure to television violence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 450 – 458.
61. *Toronto Globe and Mail*, December 21, 1973.
62. Trotter, W. (1919). *Instincts of the Herd in Peace and War: 1916-1919*. London: Oxford University Press. First published in 1916.
63. Turner, R. H., and Killian L. M. (1972). *Collective Behavior*. Englewood Cliffs, .: Prentice-Hall. First published in 1957.
64. Vamplew, W. (1987). "Violence in Australian Sport: Some Possible Strategies", *NPRU Review*, vol.3 no. 1.
65. Waddington, D., Jones, K., & Critcher, C. (1987). Flashpoints of public disorder. In G. Gaskell, & R. Benewick (Eds.), *The crowd in contemporary Britain*. London: Sage.
66. Weinberg, S. K., and Arnold, H. (1952). "The Occupational Culture of Boxer." *American Journal of Sociology*, 57: 460-469.

67. White, C. 1970 "An Analysis of Hostile Outbursts in Spectator Sports." Ph.D. Dissertation, University of Illinois, Champaign-Urbana.
68. Williams, J., Dunning, E. G., Murphy, P. (1989). *Hooligans Abroad*, Routledge.
69. Witkin, H. A., Mednick, S. A., Schulsinger, E., Bakkestrom, E., Christiansen, K. O., Goodenough, D. R., Hirschhorn, K., Lundsteen, C., Owen, D. R., Philips, J., Rubin, D. B., & Stocking, M. (1976). Criminality in XYY and XXY men: The elevated crime rate of XYY males is not related to aggression. *Science*, 193, 547-555.
70. Wolff, K. ed (1954). *The Sociology of Georg Simmel*. Glencoe, Ill.: Free Press.
71. Yorks, C. L. (1990). Shoe business' star-studded sneaker war, *Los Angeles Times*, June 13, p. E1.

Muud allikad:

72. 5-th Conference of European Ministers responsible for sport Dublin, 30 September – 2 October 1986 MSL-5 (86) B 2 – E.
73. Conference Eurofoot, Brussels, Belgium, 15 April 2002,
74. Conference of the Role of Local and Regional Authorities in Preventing Violence at Sport Events and in particular at Football Matches. Conference Report. T-RV (2003) 19/cg/cult(10) 4 PROV.
75. <http://factmonster.com/ipka/A0001453.html>
76. http://footballnetwork.org/dev/communityfootball/violence_reduce_violence.asp
77. http://www.canoe.ca/Health0110/19_sport-cp.html
78. <http://www.le.ac.uk/footballresearch/resources/factsheets/fs1.html>
79. http://www.sirc.org/publik/fvhist.html#_VPID_15
80. Klubide Litsenseerimise Kord 2004. aasta hooajaks. Eesti Jalgpalli Liit.
81. National Reports, European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sport Events and in particular at Football Matches (T-RV), T-rv (2003). 12, United Kingdom.
82. Recommendation 963 (1983). On Cultural and Educational Means of Reducing Violence.
83. Recommendation No. R (84) 8 of the Committee of Ministers to Member states on the Reduction of Spectator Violence at Sporting Events and in particular at Football matches (adopted by the Committee of Ministers on 19 March 1984)

84. Security and Safety for UEFA EURO 2004, State of Play, Paulo Comez, Ad Hoc Working Group for the UEFA EURO 2004, 2nd Meeting, Strasbourg, 22 April 2004
85. SL Õhtuleht. 12.03.04, "Hokimängija rusikahoop murdis vastase kaela"

Lingid, mis ei avane:

86. [http://education.osu.edu/paes/sfhp/137%20notes/Davis_es/Violence%20\(World\).doc](http://education.osu.edu/paes/sfhp/137%20notes/Davis_es/Violence%20(World).doc)
87. <http://www.wvu.edu/~physed/sportpsych/watson/FanViolence.ppt>
88. <http://www.geocities.com/sotto/Museum/8350/war.html>
89. <http://npin.org/library/pre1988/n00156/n00156.html>
90. <http://www.revision-notes.co.uk/revision/984.html>
91. http://www.essaymill.com/free_essays/inmers/m1238.htm
92. <http://www.munsoned.com/people/list.cfm?=16>
93. <http://www.aic.gov.au/publication/vt/vt4.html#2>
94. http://www.ncis.co.uk/PRESS/26_00_02.asp
95. <http://mala.bc.ca/~soules/media112/zine2000/moose/>